

Szipál Márton életútinterjúja

Az interjút készítette, szerkesztette: Bartha Ákos

Budapest, 2010. szeptember-november

Család

Édesapám 1886-ban született a Várban, Budán. Az ő apja kőszobrász volt, ő csinálta a Szent István szobornak a kőmunkáját, valószínűleg azért is élt fent a budai Várban az apám. Apám nem nagyon szeretett beszélni a múltjáról, introvertált ember volt. Münchenben tanult művészetet (festészetet, majd fényképészetet), aztán az első világháborúban együtt raboskodott Szibériában Kun Bélával, ahonnan azonban apám megszökött. Kínán és Belső-Ázsián keresztül tért haza. Kun Béla később jött vissza, és – a családi emlékezet szerint – a Tanácsköztársaság alatt kereste apámat, mint régi barátját, hogy berakja a minisztériumba. Apám azonban Kemeceére menekült Kun Béla elől, hogy meg ne találják, mert gyűlölte a politikát. Valószínűleg ezért nem találták meg, mert Kemeceén nem keresték. Mi erről sose beszéltünk. Most tudtam meg, hogy az apám ott nyitotta az első üzletét, mert a képeit még mindig őrzik. Én nem is hallottam előtte Kemeceéről! Csak egyet tudtam, hogy az első feleségem kemecei Kemechey Judit volt; a kemecei nagymamáról beszélt folyton, amíg házasok voltunk, mert imádta. Minden összefügg ebben a világban. Hiszek Jung szinkronicitás-fogalmában, különböző események sajátos összefüggéseiben.

Apámék nem lágerban éltek kint, azt mondta, a legjobb élete volt kint Oroszországban az első világháború alatt – még női is voltak. Hogy került fogságba? – nem tudom, az isten tudja, lehet, hogy megadta magát. De őneki köszönhetem, hogy én végigcsináltam a háborút, kint voltam hadifogságban, hazajöttem, itt volt a forradalom – és én nem láttam egy lövést, egy halottat egész életemben az utcán. Én ezt annak tulajdonítom, hogy 17 éves koromban le kellett fényképeznie egy halott kezét valami ügyből, és félt egyedül kimenni a kórbonctanra. „*Gyere már ki segíteni!*” Hát én kimentem segíteni, de mikor megláttam a kórbonctanon a fejeket, meg lábakat, én három évig nem ettem húst. Azóta se szeretem a húst, és azóta is van bennem egy irtózás a halál ellen. Én nem hallottam egy orosz puska golyót sem.

Kemecse után apám Sárospatakra ment – de Újhelyben is volt egy üzlete –, aztán Szolnokon kötött ki. Én ott születtem. Már akkor összeszedte magát anyagilag, mert nagyon jó volt. Milyen pici a világ! Van itt egy tanítványom, és mondom neki: *„Hogy találtál meg engem?”* Azt mondja: *„Az én nagyapám Sárospatakon az apádnál volt tanuló. Aztán leköltöztek ők is Debrecenbe, és beleesett a húgodba. És halálos szerelem volt, a család is tudja.”* És megmutatta a képét, úgy nézett ki az ő nagyapjának a felesége, mint a húgom. Tanulója volt az apámnak, a húgomba esett bele Debrecenben. Ilyen a világ! Nem lehet véletlen minden.

Az apai ágról nem sokat tudok. Apámnak volt két bátyja. Az egyik bátyja úgy nézett ki kiköpött, mint az apám, a másik bátyja nem, de az minden évbe meglátogatott minket. Az anyja Szipál Anna volt. Az egyik nagybácsi Pozsonyban volt fényképész, az, aki pont ikertestvére lehetett volna az apámnak. A másik nagybácsi, a Gyula bácsi kiskoromban villanymozdonyt hozott nekem, az apja államtitkár volt. Sok pénze volt, de úgy öltözött, mint egy koldus. Egyszer a húgommal, Macával vettünk neki egy kalapot, mert tiszta zsír volt a kalapja, de földhöz vágta az új kalapot: *„Mit képzeltetek, nem tudok akár tíz ilyen új kalapot venni? De nekem az tetszik, amit hordok.”* Nagyon szerény ember volt. Kilenc nyelvet beszélt, írt, olvasott, négy doktorátusa volt. Koncertpianista volt: a Bazilikába fölment reggel 10-kor, és dzsesszt játszhatott, annyira elismert volt. Nem nagyon beszélt ő a múltjáról. Én azt hiszem, az ő anyja bécsi volt, perfekt beszélt németül, oroszul. Lecsekkoltam németekkel is, oroszokkal is. Úgy beszélt, mint egy orosz. Lehet, hogy genetikailag jó nyelvérzéke volt.

Anyám családja sárospataki. Anyám, Szepessy Margit gyönyörű szép volt, azért vagyok én is ilyen szép. Sárospatakon ismerkedtek meg apámmal. A fényképészetet először az anyai nagybácsitól tanultam, az pék volt és fényképész, és volt egy olyan névjegye, hogy „fénypékész”. Volt neki humora. Őt szerettem a legjobban! Ő is Szepessy volt, Szepessy László. A másik anyai nagybácsim, György bácsi, finánc volt, alkoholista, és úgy sírt, amikor berúgott. Mondtam neki: *„Ha annyira rosszul érzed magad, hogy sírsz, miért iszol?”* Azt mondta: *„Nem tudod, milyen jó sírni!”* A harmadik anyai nagybácsim, Imre bácsi az adóhivatal főnöke volt, a felesége meg országos teniszbajnok. Azt hiszem, más nagybácsim nem is volt.

Az anyám családjára egyébként nagyon büszke vagyok, mert anyámnak a nagybácsija Sárospatakon volt bíboros. Ez lehetett a századforduló körül szerintem. Az anyai nagyapám azonban pék volt, és a gyerekkoromban meg is kérdeztem, hogy miért van egy perec a Windisgraetzék nemesi címerén. Anyám azt mesélte, hogy volt egy nagy háború vagy valami éhség, és akkor állítólag nagyapám adott Windisgraetzéknek ételt, és azért rakták rá a perecet a címerükre. Ezt anyám mondta, de semmi írásos emlék nincsen erről. Nagyapám Szepessy István volt. Pékségük volt, nagyon modern, minden elektromos volt már gyerekkoromban, a kifli csinálótól, a dagasztógéptől kezdve minden. Voltak segédek, mert ez egy nagyüzem volt, de árulták is.

Minden nyáron ott voltunk. A nagybátyámnak volt egy cukrászdája, és első nap annyi fagylaltot ettünk, hogy a keresztanyám hívta az orvost: *„A gyerekek itt vannak, holnap gyere el, mert betegek lesznek.”* – betegek is voltunk, nem tudtunk beszélni, annyi fagylaltot ettünk. És gyűlöltük a nagybácsit, mert az mindig szót, hogy *„Ne egyetek már annyi fagylaltot!”* De mi csak ettük, kiszolgáltuk magunkat, reggeltől estig fagylaltot ettünk. A cukrászda az iskolával szemben volt, a Fő utcán valahol. Lehet, hogy már nincsen meg, nem tudom, nem voltam ott rég. Mondták, ne is menjek, egy rokon sem él már ott. Meghaltak, meg elköltöztek.

Patakon volt az első nagy szerelmem is. 16 éves lehettem, nem volt köztünk semmi, de irtó szerelmes voltam. Nyáron mentünk, és ősszel jöttem haza a suliba. Nagyon jól éreztük magunkat: mentünk le horgászni a Bodrogra kis halakra, és a pékségben azokra a nagy tálcákra ráraktuk... vaját rá, paprikát, és betették a kemencébe. A nagybácsi nagyon zabos volt érte, mert nem tudott ott dolgozni. Egyszer megkóstolta: *„Gyerekek, ez a hal fantasztikus!” „Károly bácsi, hát ezért esszük!”* – válaszoltuk. Csináltunk horgászbotot mindennel, és mindig felhúztunk 10-15-20 halat és megkajoltuk. Máskor meg házikenyeret sütöttek, aminek a tetején volt az a vékony, megégett kéreg. Ott voltak a kenyerek, és a Macával rámentünk és leszedtük a tetejét, megettük. Olyan botrány volt, hogy leszedtük a házikenyér tetejét... Szeretettel gondolok vissza a sárospataki gyerekkoromra.

Két testvérem volt, az egyik sajnos beteges, ő meg is halt. A másik testvérem, Maca nagyon jó fényképész lett, még mindig él, de már nem dolgozik. Ők följöttek Pestre '56-ban, mikor én elmentem, és most minden ötödik ember, ha bemutatkozom, azt mondja, hogy *„Ti csináltátok a gyerekképemet, ti csináltátok a menyasszonyi képemet, ti csináltátok az érettségi képemet”* – de az nem én voltam, hanem az apám meg a húgom. Húgom két évvel fiatalabb nálam. Beteg volt, hályog, három évig nem látott semmit. Most vették le a hályogot. Nehéz ügy.

Otthon

Debrecenben, a Szent Anna és a Piac utca sarkán volt apámnak az üzlete, az Apolló mozi volt szemben. Piac utca 44. Ez lehetett a legszebb műterem Magyarországon; igazán sokféle megfordultam életemben, de ilyet nem láttam sehol. A lépcsőházban kézi faragással volt minden: arany és fekete. Valódi arannyal volt behúzva, és kétméteres üvegablakkal volt a kirakat. Sajnos ma már nyoma sincsen ennek, mert az egészet lebombázták a háborúban. Béreltük, mert annyi pénze nem volt az apámnak, hogy meg is vegye.

Csak a házigazdára emlékszem, Marx bácsira, mert engem meg a húgomat leküldtek, mikor volt a gazdasági válság, hogy ne haragudjon, egy hetet késünk a lakbérrel. Az apám 1000 pengőt fizetett lakbért – mikor kibérelte ezt az üzletet, még volt pénze. És utána bejött a világválság. Emlékszem rá, kértem két pengőt. Azt mondja: *„Hétfőn 750 pengőt kell kifizetnem, nincs két pengőm.”* Szegény anyám mindig mondta, mikor már fölnöttem: *„Azt tudod, hogy az apád ebben az időbe minden hónapban majdnem főbe lőtte magát, mert nem bírta kifizetni az alkalmazottakat, a rezsit, a lakbért?”* Hát megúszta, mert nagyon jó fényképész volt, ő császári és királyi udvari fényképész volt. Ha nem lett volna kommunizmus, és élne még, ő excellenciás, kegyelmes úr lenne, de hát a kommunizmusban ilyen címeket nem lehetett viselni. Azt hiszem, valami képet csinált Ferenc Jóskáról. Emlékszem, volt a Ferenc Jóskáról mindig egy nagy kép az üzletben.

Az egész első emeletet bérelte az apám, azért volt a lakbér 1000 pengő. Elöl volt az előszoba, aztán a fogadószoa, utána a műterem. Közben volt az öltöző, utána az ebédlő, hálószoa meg a fürdőszoa, aztán a konyha, meg még volt valami raktár is.

Meg is ért 1000 pengőt, ahogy én visszagondolok. Egy helyen volt a műterem és a lakás. Elég nagy jövés-menés volt nálunk.

Két cselédünk volt. A második cselédünk, mikor ideköltöztem Pestre tíz éve, a szomszédban lakott. Ráláttam az ablakára. Minden nap találkoztunk, megöleltük egymást, kilencvenen fölül volt. Megismert, tudta a nevemet, hogy Szipál. Két éve halt meg. Hat éves voltam, parkett volt a műteremben, és mi a húgommal élére állítottuk a cipőt, és végigkorcsolyáztuk a parkettet, amit ő vikszelt egész nap. Emlékezett rá, nevetett. Minden ismerősünkre, barátunkra emlékezett név szerint – zseniális agya lehetett. A másik cselédlány a konyhában az anyámat segítette. Az anyám főzött az apámra.

Az apám Münchenben tanult a századforduló körül, ahol Munkácsy meg Barabás, ezek a nagy magyar festők tanultak fényképezni. Mert ott a festőket először fényképészetre tanították meg. A fényképészetről való festés már évszázadok óta megvolt, mert régen egy debreceni fényképész sörös kannából csinált *camera obscurát*: sörös kannába tett egy szöveget, és olyan képeket csinált... szégyellem, de jobbak, mint az enyéme. Egy naptár is készült belőle. Munkácsy is a *Krisztus Pilátus előtt*-jét lefényképezte előbb, és csak a fényképről festett. Ez úgy történt, hogy beállították statisztákból a kompozíciót, aztán lefotózták, és már lehetett is festeni. Így a szereplőknek sem kellett ott naphosszat pózolniuk. Azokat mind fényképről csinálta. Van egy képem a Trilógiáról közelről, minden személyről, zsidókról, akik kiabálták, hogy: „Feszítsd meg!” Mindnek csúnya orra volt, és én rájöttem a legelső portréfényképezésnél, hogy amerre hajlik az orrod, ellene kell fényképezni. Minden képen a zsidók úgy lettek lefényképezve, hogy nagy orruk legyen, és csúnyák legyenek. Olyan fotót csinált Munkácsy, hogy csúnyák legyenek a zsidók, pedig nem hiszem, hogy antiszemita lehetett. A Munkácsy meg tudta csinálni, nehogy valaki szép legyen, hanem hogy csúnya legyen ezen a képeken. Nagyon érdekes, de ha én nem lennék fényképész, észre sem venném.

Volt egy Barabás képünk otthon gyerekkoromban. Az úgy nézett rám, majd megszólalt. És akkor kezdtem elhinni, amit az apám mondott, hogy a kifejezés fontosabb a lencsénél, a kameránál. Mert most mindenki megőrül, hogy nekem másfél milliós lencsém van, vagy gépem. Most ez a mánia, azt hiszik, hogy jobb a

gép, jobb a kép. Nekem is van egy csomó gépem, mégis egy olyan géppel fényképezek, ami 80 ezer forintba kerül, de az jobb, mint bármelyik, mert amit én akarok, az benne van. Úgyhogy amit én tudok, azt mind az apámtól tanultam, akit akkor gyűlöltem. Te szeretted volna az apádat, ha 8-10 éves korodban arc anatómiát tanít, amikor a konyhában a repülőgép szárnyát vágod épp, mert repülő akarsz lenni? Hallottam, hogy most a szobrászfőiskolán beszüntették az anatómiatanítást. Szégyellem magamat. Mert én kisgyerekkoromban kezdtem anatómiát tanulni, és bár utáltam, de anélkül nem lettem volna ilyen fényképész.

A debreceni műtermet apám speciálisan alakította, mert ő úgy fényképezett, mint én most. Ő „bounce” fénnel, visszavert fénnel dolgozott, vagyis lágy fénnel – ez a legszebb világítás. A Mai Manónál van egy hasonló műterem [*Magyar Fotográfusok Háza, Napfény Műterem – a szerk.*], de az apámé jobb volt. Az apámnál vastag üveg volt a plafon fémszálakkal – tejszerű volt, olyan volt a műterem, mint egy gyönyörű, felhővel borított ég. Kint is az a legszebb világítás, ha felhő van az égen. (A tetőn pedig – a sarokban – csirkét neveltünk, hogy teljes legyen a kihasználtság.) Befedte azt a gyönyörű üveget és – ahogy én is világítok most – rávetített, föl a plafonra, úgy, mint a mostani lightbox. De ő úgy csinálta, hogy a fény ezen a tejszerű tetőn megtört és adott egy lágy fényt a fotózandó alanynak. Elöl meg volt egy matt üveg. Jobb volt, mint a mostani világítás! A visszavert fényt – vagyis a lágyfényt – egyszerű szemléltetni: vaku elé tartok egy lapot, rávetítem a fényt vele a falra, és onnan fog az alanyra világítani. A fotó úgy fog ettől kinézni, mint egy műtermi kép.

Érettségim apám volt a díszelnök. Én olyan ideges voltam, hogy nem is tudtam, hogyan fogok felelni. Az apám érettségi elnök! Úgy öltözött, mint egy sztár: senki nem járt akkoriban dupla arany mandzsettagombbal... mindig nyakkendő, a legdrágább varratott ruhák... 70 évvel ezelőtt az egész város röhögött rajta, és én szégyelltem az apámat. Ilyeneket mondott, hogy „*mielőtt meghalsz – hét éves voltam – jön egy gép, megnyomsz egy gombot, és egy színes kép kijön rögtön.*” Ilyeneket mesélt a barátainak, és én kimentem a szobából. Végül azonban mindenben – a politikában is – neki lett igaza. De arany mandzsettás gombbal, mindennap friss kamászlival járt, mint egy gróf, úgy nézett ki – és én szégyelltem az utcára kimenni vele.

A szüleim reggeltől estig dolgoztak. Az apám imádott fényképezni, de azért jártak hozzánk vendégek. Vacsorák voltak, állandóan vendégség volt. Volt mérnök, orvos ismerőse, de a legjobb barátja egy csendőr ezredes volt. Az egy arany ember volt! Lágyan fogott kezét, de kilenc gyereke volt. Meg az Ábrahám bácsi! Oroszországban együtt voltak fogságban, apám mellett is ül a képen az Ábrahám bácsi. Ő tűzsdézett, nagyon jól ment neki, egy csomó pénzt csinált, utána viszont ment lefele. Okos volt, abbahagyta, és megvette ezt a debreceni üzletet. Először úgy is volt, hogy „*Ábrahám és Szipál*”, de aztán apám kivásárolta.

Rájöttem később, hogy apám azért fantasztikus ember volt, micsoda szociális gondolkodású! Sosem felejttem el, gyerek voltam még, egy torta volt csak, és anyám odaadta az apámnak a tortát vacsora után. És akkor kezdtem el látni, hogy apám nem lehet egy rossz ember, mert megkérdezte: „*A cseléd is kapott tortát?*” Az anyám azt mondta: „*Nem, csak te!*” Fogta a poharat, a tányért, és hozzávágta a tortával együtt az ablakhoz. Tíz éves koromra visszaemlékszem, annyira megrázott. Csak ő kapott, a cseléd nem, a gyerekek sem. Egy darab torta volt csak véletlenül, pedig anyám nagyon szerette apámat. Mindenre emlékszem, ami jókat mondott apám! A kifejezés és a geometriai szögek! Énszerintem – ezt nemigen tanítják – a művészet nem más, mint matematika, a világ matematikája, mert az egész világ matematika. Minden matematika. A matematika vizuális lénye a geometria. Négy-öt dolog van, amit ő száz évvel ezelőtt csinált, és amire most azt mondják, hogy formaújítás – utálom ezt a szót, mert nem hiszek benne. Matematikát nem lehet újítani! Tulajdonképpen a stílust akarják megváltoztatni, mert a matematikát sajnos nem tudod megváltoztatni. Mert ha nem matematikával mentek volna a Holdra, elmentek volna mellette. Ezt tanítom ma is a gyerekeknek.

Apukámnak volt egy konkurenciája, az ott lakott a Nagytemplommal szemben, az Alföldi palota mellett. A félemeleten a sarokban egy ablak volt, és ott volt a Liener bácsi műterme. Liener bácsi nevét otthon nem lehetett kiejteni, mert a Liener bácsi elment a menyasszonyhoz, és azt mondta, hogy szeretné a menyasszony képét megcsinálni. Mondták, hogy már kifizettek 20 pengő előleget. „*Itt a 20 pengő, jöjjön hozzám, én féláron megcsinálom, és jobb lesz.*” Ilyen volt a Liener bácsi, és szombatonként az apám megkért – kisgyerekek voltunk –, menjünk a Csapó utca sarkára, nézzük meg, hány menyasszonyt lopott el a Liener bácsi. A lényeg az, hogy

a Liener bácsi kiment Amerikába még a zsidóüldözés előtt. Utána lebontották a házat, és amikor felépítették az Alföldi palotát, nekem az Alföldi palotában, a félemeleten, a sarokban volt műtermem, a Liener bácsi helyén.

Az öreg Hapák, a másik konkurencia nagyon jó barátunk volt, a fia is nagyon jó barátom, az unokája pedig mindennap itt ül, tanítom. Nagyon büszke vagyok a Péterre, mert a Life magazin portréfényképésze, és én tanítottam. Az apja nem tudott portrét csinálni, ő épületeket csinált meg egyházi kegszereket, fantasztikus abban – az ő apja, a középső Hapák. Ő debreceni díszpolgár, csináltam is róla egy képet, mert tíz díszpolgárról csináltam képet, ilyen métereseket. A nagyapa, az öreg Hapák vitt el a múzeumba, és ő magyarázta el nekem a Munkácsy képeken a világítást, és őtőle tanultam, úgy örültem neki. Az öreg Hapák magyarázta a fényképezést, egy csomót tanultam tőle, 17 vagy 18 évesen mindig jártam föl hozzá. Az öreg Hapák másképp fényképezett, ő inkább művészképeket készített. Olyan művészképeket tárgyokról, meg szabadban, nagyon jó művész volt ő is. Engem mindenki szeretett. A Ruzicskáék, azok kint voltak Auschwitzban, azok is nagyon jó barátaim voltak, egy nő, a Kistemplommal szemben lakott. Debrecenben 1945 előtt volt legalább 10 komoly stúdió! Hapákon, Lieneren, Ruzicskán kívül volt még például a Dessewffy Zsuzsi, az unokája a Dessewffy tábornoknak, vagy a Perczel fényképész, az meg az unokája volt a Perczel tábornoknak. Ami az akkori cégeket illeti, filmben nagyon jó volt az Agfa, olyan jó volt, mint a Kodak. A Kodak, Agfa volt a legjobb, meg a Perutz! Apám azonban az Ilfordnak volt képviselője, az angol és szintén kiváló. Emlékszem, gyerek voltam, nem is tudtam, hogy mi az – megmondta, és olyan büszke voltam az apámra.

Diákélet

Nem szerettem tanulni. Mindig játszottunk, bicikliztünk, meg cserkészek voltunk... meg minden voltam, csak tanulni nem szerettem. Hatéves koromban a Varga utcán jártam elemibe. A Svetits szemben volt. A Svetitsből jöttek ki a lányok, én rohantam az épület elé, két lányt karon fogtam, mentünk haza. Az apám műtermében a hátterekből csináltunk szobákat, és papás-mamást játszottunk hattól tízéves koromig. Még van egy lány Debrecenben, dr. Gyöngy Ibolya, aki a Debreceni Egyetemen

tanított. Most is, mikor otthon voltam, felhívtam, mert beteg szegény, és beszéltem vele. Hatéves kora óta ismerem.

A Szent Anna utcában volt a piarista középiskola, vagyis a Debreceni Kegyesrendi Felsőkereskedelmi Iskola. Oda jártam az elemi után. Olyan hittanárunk volt, hogy azt mondtam: „*Gyerekek, ő sem hiszi el, amit mond*” – és két év múlva ki is lépett, megnősült. Most ott van minden évben az érettségi találkozónk. Az egész osztály ott van – mind a hatan, akik még élnek. Debrecen például nagyon büszke lehet Wallisch Oszkára! Az utolsó sorban ült. A fele osztály kigúnyolta, a fele nagyon sajnálta és kedves volt hozzá. Amikor hazajöttem az első érettségi találkozóra, ott volt. A Varga utcán volt a találkozó. Hát mondom: „*Oszikám, te mit csinálsz?*” „*Egyetemi tanár vagyok Sopronban.*” Kiderült, hogy az összes gabonafélének – kukoricán, búzán keresztül mindennek – a genetikai átalakítását ő találta ki. Németországtól Oroszorszáig mindenütt használják. Azt mondja, tökéletes. És kérdeztem tőle: „*Na, és a családi életed?*” – „*Háát, tudod, én csak kétszer nősültem, nem úgy, mint te, de hat gyerekem és unokám van, ötnek van doktorátusa is.*” Én azt hittem, elvágódok a szobában. Nem lehet tudni, kiből mi lesz. Én minden akartam lenni, csak fényképész nem.

A piaristáknál amiket én tanultam! Volt egy tanárom, László Miska, aki 16 éves koromban – 70 évvel ezelőtt! – az evolúcióról és a darwinizmusról tanított, amit most már kétklenek megint, de hát ez mindig így van. Ez akkoriban egy óriási előrelépés volt egy katolikus papnál, hogy ilyeneket tanít, és én azóta is hiszek benne. Micsoda briliáns agya volt! – ahányszor hazajöttem, mindig meglátogattam. Most halt meg egy pár éve. Nem járok templomba, de hiszek Istenben, amit én egy fantasztikus intelligenciának és energiának fogok fel, ami az egész világot teremtette, és most is beleszól. Két dolgot szerettem egész életemben (a fényképészetet nem, arról sose olvastam): a filozófiát és a pszichológiát. Nekem az a véleményem, hogy amit a pszichológia nem tud megmagyarázni, azt a filozófia magyarázza meg.

A történelemtanár, Rasovszky tanár úr nagyon nagy szívességet tett nekem, mert az első évben puskáztam. Odajött hozzám: „*Vedd tudomásul, hogy aki nálam puskázik, azt többet nem szólítom föl!*” Elsős koromban. Nem hittem el, de tényleg egész évben nem szólított föl, sőt a második évben sem. És azután hat évig meg se vettem

a történelemkönyvet. Nem is tudok semmit. Azt is mondta: *„És mindig négyest kapsz, hogy átengedjelek.”* Érettségien is négyest kaptam, átengedett. Akkor az egyes volt a legjobb még. Ötös, akkor megbuktál.

Ugyanez volt tornából. Kövér voltam, mint a disznó, és a kötélre nem tudtam fölmászni, a tanáromat meg utáltam. Schmidt Gyuszi bácsi izomember volt, és nem is nagyon jártam a tornaórára. Meg is kérdeztem, miért nem mehetek pótvizsgára? *„Tornából nincs pótvizsga.”* Átmentem, de abból volt egyedül ötösöm. Pedig én akkor bicikliztem, síeltem, állati erős voltam. Első-második-harmadikban tényleg kövér voltam, de később már nem, 17-18 évesen. Érettségikor átmentem az udvaron, mikor a stafétát gyakorolták. Gúnyolódva odajött hozzám Schmidt: *„Szipál, nem akarsz a stafétában benne lenni?”* Mondtam: *„Tanár úr, megkérdezhetek valamit? Mutassa meg, melyik a legjobb futója? Azzal szeretnék egy sprintet futni, 100 méteren.”* Röhögött az egész banda. Otthagytam 100 méteren a legjobb futót! Azt mondja: *„Marcsi, nem akarsz bejönni a stafétába?”* Mondom: *„Tanár úr! Botrány lenne, ha valakit nyolc évig majdnem elbuktattak tornából, és benne van a stafétában.”*

A számtant Sörley Zsiga bácsi tanította, érettségien volt egy nagy parti, odajött hozzám, azt mondja: *„Marcsi, most már megvan az érettségi bizonyítványod, nem lesz semmi baj, de van egy kérdésem. Te tudtál valamit matematikából?”* Azt mondtam, *„Miért kérdezed?”* (Ekkor már tegeztük egymást a tanárokkal.) *„Hát én bármikor kérdeztelek téged, te úgy válaszoltál, hogy »éntőlem, a nagy Szipáltól ilyen egyszerű kérdést hogy tehetsz föl«? És valahogy mindig válaszoltál. Mondd már meg nekem, tudtad te a matematikát?”* Mondtam: *„Zsiga bácsi, nekem gőzöm se volt!”*

Három nyelvet tanultam: németet, olaszt, latint. Latinból voltam a legjobb. Olaszt csak annyit tudtam, hogy egy csomó latin szó van benne, de nem tudtam, nem is tanultam. Nem tudtam négyévnyi tanulás után olvasni olaszul. A tanár felállított: *„Na, gyerekek, csak azért mondtam, hogy Szipál álljon föl, hogy lássátok: négy év után még olvasni sem tud! És ezzel együtt ez egy jó fiú, nem buktatom el, átengedem, csak az osztály lássa, hogy még olvasni sem tud olaszul.”* A latint szerettem, majdnem folyékonyan beszéltem latinul. Első félévkor majdnem elbuktattak, és az apám felvett egy gyönyörű, szőke, kék szemű csajt instruktornak. Egy év múlva majdnem folyékonyan beszéltem latinul, jelesem volt! És utána vagy tíz évvel

találkoztam az instruktornőmmel, megköszöntem neki, és kértem: „*Te még mindig beszélsz latinul?*” Azt mondja „*Én egy szót se tudok latinul. Mindig mondtam, hogy ezt tanuld meg, te meg megtanultad, mint az őrült, olyan jól tudtad, hogy csak na!*”

Nagyon rossz idők voltak ezek, mérnökök voltak villamoskalauzok. A Piariban az osztályelső egy szegény gyerek volt, és 10 pengőért nekem mindig megírta a dolgozataimat. És érettségikor jött hozzám a Sultájsz – Soltésznak hívták, de mi Sultájsznak hívtuk, ilyen kis srác volt. Mondja: „*Marcikám, most leérettségizünk, de az életben kinek fogod adni azt a 10 pengőt, hogy megírja a dolgozatodat?*” Fölszállok később a villamosra, és a Sultájsz barátom jegyeket lukaszt... Úgy szégyelltem magamat, hogy majd elsüllyedtem – nekem már két üzletem volt akkor Debrecenben. Ő tudta is, nagyon ismert voltam már akkor. Egy cigánygyerek volt a másik legjobb, a másik osztályelső. Oláhnak hívták, a Chinoinnál lett főkönyvelő. Brilláns pali volt, kilencen voltak testvérek, az egyik bátyja orvos lett. Nekem egyébként az a véleményem, hogy mentől több ember keveredik, annál tökéletesebb jön ki.

Táncolni mentünk, buliztunk, én nagyon szerettem táncolni. Minden szombaton volt egy nagy táncmulatság a Vitézi Körben, az a Nagytemplomtól balra volt valahol. Cserkész is voltam. A későbbi sógorom volt a parancsnokom, ő egy osztállyal feljebb járt. Debrecenben a csónakázó tóra jártunk ki csónakázni, meg ott gyakorlatoztunk. Meg a Hargitára jártam síelni a haverokkal: Tőkés Bandival meg az összes iskolai haverommal. Ezek cserkészbulik voltak. Összeszedték, hogy ki akar menni síelni. Én mindenüvé mentem, ahova lehetett jelentkezni. No, ez még a Horthy-rendszerben volt, mikor visszakaptuk Erdélyt [1940-ben – a szerk]. Át tudtunk menni – összejöttünk a haverok öten-hatan, volt pénz –, egyszer biciklivel mentünk Kolozsvárra, sose felejttem el. Volt olyan is, hogy fölhívtak telefonon: holnap kezdődik az iskola. 24 óra alatt Kolozsvárról a Királyhágón átjöttünk biciklivel, és hazaértünk egy nap alatt. De nem tudtam leülni egy hétig a fenekemre. Amikor volt a kiállításom Debrecenben, két ember is adott nekem képet a Hargitáról, mikor ott voltunk, 70 évvel ezelőttről.

Fiatakoromban a húgommal a Vitézi Körbe jártunk táncolni. 17-18 éves koromban együtt jártunk táncolni, moziba, az Apollóban ettük a napraforgót. Nagy kupac

napraforgó volt a földön, mert mindenki ette a napraforgót. Ott volt az Uránia a Nagytemplom mögött. Meg a Víg mozi... hát én ott laktam, amikor először házasodtam meg. A Nagyerdőre is jártunk gyerekkoromban sétálni, kirándulni, meg mentünk a parkba – ringlispil meg minden volt –, strandra is jártunk. Minden nyáron kint voltunk, nagyon szerettem. Három medence is volt: egy jéghideg az úszóknak, aztán meleg medence volt kettő. Jó volt. Mikor először mentem vissza Debrecenbe, nekem az olyan picinek tűnt, gondolkoztam is, hogy nem ülök fel a villamosra, mert egy pillanat alatt a Piariban leszek, tíz perc – de azért csak fölültem a villamosra. Nagyon tiszta volt, és kicsi volt.

Nem volt túl sok barátom. Én nem vagyok antiszemita, és lehet, hogy azért, mert nekem egy zsidó barátom volt, a Rényi Péter. Micsoda apja lehetett! Ügyvéd volt, és mikor bejöttek 39-ben ezek a zsidó dolgok [*zsidótörvények 1938-tól – a szerk.*], akkor azt mondta az apja a fiának, mondja meg nekem, hogy mi ne nagyon találkozzunk nyilvánosan, mert az Marcira nem lesz jó hatással, ha teveled együtt látnak. Mi azért nagyon jó barátok maradtunk, de nem jártunk soha együtt az utcán. Debrecen kicsi. Kiment aztán Dél-Amerikába, az érettségi találkozón hallottam, hogy oda ment 1956-ban. Akkor nem is tudtam olyan sokat erről, a politika nem érdekelt, csak ez nagyon érdekes volt, hogy az apja ilyet mond nekem. Aztán már hallottam, hogy mik vannak. Sőt, amikor katona voltam, és szerelvény ment el zsidókkal, kiszálltak, és beszéltem egy sráccal. Megállt a vonat ott, ahol mi álltunk, lejöttek cigarettázni, egy cigarettát adtam, és kértem, hogy honnan van.¹ Mondta, hogy egyik nagybátyja a Metro-Goldwin-Mayernek valami rokona. Mikor Hollywoodban voltam, nem mertem elmenni ezekhez az filmigazgatókhoz, pedig nekem a Foxnak az igazgatója jó barátom volt. De ezekhez nem mertem elmenni. Nem mondhattam meg nekik, hogy a te rokonoddal, akit vittek épp Auschwitzba, én beszéltem, mint repülőszázados. Úgyhogy inkább nem is kerestem meg őket.

1942-ben érettségiztem. Mikor hazajöttem most, csináltak rólam egy egyórás televízióshow-t. Lementünk Debrecenbe. Sose felejttem el, ott álltunk a piaristák előtt, és az interjúzó megkérdezte tőlem: *„Meg tudnád mondani, mi volt életed*

¹Valószínűleg, hogy egy koncentrációs táborba tartó transzport megállt volna, és a deportáltak cigarettázhattak (magyar tisztekkel beszélgetve). Esetleg munkaszolgálatosokat szállító szerelvény lehetett, amit az interjúalany említ. –Szerk.

legboldogabb perce?” Ott álltam a Piari előtt. Mondom: „Megvan! Mikor leérettségiztem, és az ajtót becsuktam magam után és eljöttem! Ez volt életem legboldogabb perce.” Úgy utáltam suliba járni. 1942-től '44-ig aztán bosszantottam az apámat. Olyan repülőket csináltam, mint egy igazi, nagy repülő, nyertem versenyt is vele a stadionban. Emlékszem, volt egy nagy repülőverseny modellrepülővel. A szárnyak profilját kivágtam, úgy nézett ki, mint egy valódi repülőszárny, selyempapírral bevontam... gyönyörűen repültek! Pici gyerekkoromban papírból, mindenből repülőket csináltam. Ennek oka lehetett az is, hogy keresztanyám, Marcsó néni, mikor 8-10 éves voltam, mindig repülőkről beszélt meg versenyautókról. Állandóan kérdeztem, és ő megválaszolta. Gyönyörű szép volt keresztanyám, aki anyám testvére volt, és imádtam.

Kiképzés és fogság

19 éves koromban el is akartam menni repülősnak. Apám azonban megtiltotta: *„Nem mégy! Majd én megmondom, mikor menj.”* Most már tudom, milyen briliáns ember volt apám. Mikor Sztálingrád elesett, mondta: *„Most már mehetsz, annyit repülhetsz, amennyit akarsz. Kiképeznek, és addigra vége lesz a háborúnak.”* Repülő volt az első világháborúban, tudta, hogy mennyi idő a kiképzés.

Debrecenben volt az előképzés, hogy megtanuljak jól repülni. Aztán mentünk be az újoncképzésre Fehérvárra, és akkor kiképzést kaptam bombázóra is. De klasszul repülni Debrecenben tanultam meg. Mikor először repülőgépbe ültem, én voltam az első, akit elengedtek egyedül. De annak az volt a kritériuma, hogy először felvittek ezer méterre, be kellett tenni a gépet dugóhúzóba, és ki kellett venni belőle. Botrány lett, mert ezek a szerelők mind „jó tanácsokat” adnak. Mondták: *„Marcsi, hallom, elmégy holnap repülni. Vigyázz, ha dugóhúzóban vagy, nyomd le a kormányt előre, mert akkor így megy le a gép, és kijön a dugóhúzóból.”* Hát hallgattam ezekre a hülyékre, felmentünk ezer méterre, belementünk dugóhúzóba, és én nyomtam, az oktatóm meg húzta két kézzel, de nem bírta. Majdnem összetörtem magamat, az utolsó pillanatban húztam ki, mert éreztem, hogy az oktató húzza. (A pilóta elöl ült, a tanuló meg hátul.) Utolsó pillanatban kijöttünk. Leálltunk, azt mondta: *„Tedd le a kezed!”* És keményen rálépett a kezemre. Mondja: *„Három gyereke van, meg akartál ölni, hülye vagy?”* Hát mondtam: *„Nekem a szerelő mondta, hogy nyomni*

kell.” De aztán elengedtek egyedül is, viszont csak másodikra büntetésből. Ettől függetlenül, húszéves koromban én voltam a 30 ember közül a legjobb műrepülő Bucker Jungmann-nal és a Jungmeisterrel. Amerikában hallottam, hogy ez a két gép a világ legjobb műrepülőgépe volt akkor, jetpilóták mondták. Valóban fantasztikus műrepülőgép volt!

Utána bevonultam Székesfehérvárra. Az apám csinálta a repülőakadémiának a tablóját, és ő elintézte, hogy az akadémiára engem behívjanak a fehérvári közelfelderítőkhöz. Azt mondták, hogy két éven belül főhadnagyt csinálnak belőlem, hogy tanítsak fényképészetet az akadémián. Behívtak, és rögtön elkezdtek kérdezni a fényképészetéről. És mondtam, hogy énnekem fogalmam nincs a fényképészetéről, utálok a fényképészetet. *„Hát pedig ezért hívtuk ide be!”* *„De én csak repülni akarok!”* *„Repül is haza, már holnap.”* És leszereltek, hazaküldtek. Azt akarták, hogy tanár legyek, mert tudták, hogy az apám fantasztikusan fényképez. Neki, apámnak persze nem sokba került engem visszatettni, úgyhogy nemsokára ismét Fehérváron találtam magam. Nagyon jól megtanultam ott a térképet, a morzézást, meg hogy hogyan kell géppuskával lőni egy bombázóból, hogy kell vezetni egy bombázót. De hát mindent kellett tudni, hogy ha mindenkit kinyírnak, csak én maradok életben, akkor is el tudjam vinni a gépet. Parancsnoknak voltam kiképezve a Heinkel 111-es bombázóra. A Heinkel 111-es, hát az olyan „jó” gép volt, az volt a híre, ha fölszáll, akkor 12 ember megy utána, hogy a csavarokat összeszedjék... Mázsím volt, hogy én csak kiképzésen vettem részt.

Az apám nem készített amatőr képeket, de – mint mondtam – a repülő akadémiának ő csinálta a tablóját. És ha valaki repülőtiszt volt, annak mindent megtett. Bejött egy Szervicker nevezetű hadnagy, de olyan undorító pali volt, hogy az apám már 16 éves koromban azt mondta: *„Marci menj ki és tárgyalj vele, mert én felpofozom.”* Én mentem ki a Szervicker úrral tárgyalni. Engem mindenki ismert Debrecenben, egy fölívágós, arrogáns pali voltam már 16 éves koromban, alig vártam, hogy én Szervickert leosszam, hogy szegény apámat felidegesítette. Mondta: *„Mért nem cakkos a kép? Ez egy kicsit sötét.”* *„Örüljön, hogy az apám printelte le!”* De a lényeg az, hogy azért elment a dolog. Bevonulok Székesfehérvárra katonának, újonc kiképzéskor fölállunk sorba, kijön az őrmester: *„Várjatok egy kicsit, mert a Szervicker főhadnagy, aki a parancsnoka lesz az újonc kiképzésnek, öt percet*

késik.” – én azt hittem, hogy eldőlök. Jött a Szervicker főhadnagy úr, rám néz, azt mondta: „*Magával még külön beszélek.*”

Mikor aztán már vége fele járt a háború, mindenkit megkérdeztek, kiképzett embereket, ki akar frontra menni. Kiléptünk, erre ránk mutattak: „*Maguk, maguk, maguk, lépjenek vissza. Nagyon sokba került a kiképzésük.*” Nem akartak a frontra kiküldeni. De aztán két hét múlva is kiléptünk, mert tudtuk, hogy úgylis visszaküldenek mindenkit, az összes haveromat, akik a tisztiiskolán voltak. Volt ott egy Pallavicini őrgróf is! Nem nagyon küldtek tiszteket harcba; őrmester, törzsőrmester, ezek voltak a vadászpilóták, egyszerű parasztgyerekek, mert a tisztek, azok mind kicsit ütődöttek voltak.

Osztályelső voltam egyébként a Szervicker főhadnagy ellenére. Hát én nagyon jól éltem ott! Az akadémia parancsnoka, a tábornok úr fölhevítte: „*Szipál, maguk csinálták a tablóképeket, és egy csomó pénzzel tartozunk az apjának, de az oroszok már ott vannak. Föl akarja venni a pénzt?*” „*Tábornok úr, amennyit akar, annyit adjon!*” Három vagy négy hétig tökrészeget az asztal alatt járkáltam az összes barátommal, és akkor léptettek elő minket zászlóssá is. De hát meg se kaptuk, csak papíron lettünk zászlósok. De a kommunista hadseregben is elismerték! Mert később behívtak a kommunista hadseregbe is.

A debreceni műtermünket a kiképzésünk alatt úgy lebombázták, hogy ott semmi nem maradt. De a fényképezőgépek megmaradtak, pedig az apámat mindenki röhögte emiatt. Akkor azok a vaskályhák voltak a divatosak, és az apám a Leicát, a Rolleit, ami drága gép volt, betette, megtömte a vaskályhákat. És abból éltek utána, mert a vaskályhának nem lett semmi baja. De az egész ház porrá lett bombázva. Csak az állomást bombázták az amerikaiak, és valószínűleg nem tudták kioldani, mert a mi házunk fölött az egész bombatárat rálőtték. Ilyen kupac volt csak, semmi nem maradt meg. Gyerekkori képeim közül is csak azok vannak meg, amiket a rokonok kaptak, és aztán visszaadtak nekünk. Akkor ugye repülő voltam, és akinek a házat lebombázták, azt hazaengedték. Kellott írást vinni. Hát én láttam, mikor megérkeztem, hogy az állomás le volt bombázva, de utána semmi, így az apám műtermét biztos nem bombázhatták. Nagyon megijedtem: nem tudok vinni papírt, és becsuknak!

Aztán megérkeztem a Szent Anna sarkára, ránéztem a házra, és egy kőkupacot láttam. Na, mondom, megkapom a papírt – az istenit, bár ne kaptam volna meg! Sőt, akkor még segítség is volt, 50 ezer pengőt kaptunk, mert apám tudta, hogy háború van, lehet, hogy lesz bombázás is, hát biztosította a házat. Az öregúr aztán eladta ezeket a drága kamerákat is. Na, a háború végén én nem voltam itthon, de mesélték, hogy nagyon éheztek. Az anyámnak mindig jó megérzése volt, de senki nem hitt neki. Nagyon vallásos volt, mindig mondta, hogy *„Ne izguljatok, az égből jön a segítség.”* A háború végén aztán felrobbantották a szomszédban a német kajaraktárt, és két zsák liszt az üvegtetőn keresztül beesett a stúdióba. Amikor a hadifogságból hazajöttem, még mindig ettem abból a lisztből...

Apukám büszke volt rám, mikor katonáskodtam. Esténként meg ment a korzózás: mindenki csak járt föl-le, mindenki köszönt, akit ismert. Társadalmi dolog volt Debrecenben a korzó a Szent Anna utcától a Kossuth utcáig, a mi oldalunkon, tehát a Csapó utca felőli oldalon. De sose felejttem el, mikor végre hazajöttem a kiképzésből, végig a Piac utcán mindenki nézett utánam, mert a nadrágtartóm lógott ki a lábam között. Elfelejtettem betűrni... Siettem, ideges voltam, mert akkor mentem ki először az utcára. Húszéves hiú srác, persze, hogy ideges voltam.

Utolsó nap Fehérváron aztán mondták, hogy mindenki marad, vegyék föl a géppuskát. Felvettem a géppuskát. Odajön az őrmester hozzám: *„Szipál, menjen be az ezredes úrhoz.”* *„Miért?”* *„Nem tudom.”* Bementem az ezredes úrhoz: *„Szipál! Az összes német tiszt asszonyt ki kell vinni Németországba, maga lesz a parancsnok.”* És akkor megkérdeztem: *„Ezredes úr! Kinek az ötlete volt ez, hogy én kimenjek?”* Azt mondja: *„A Szervickerné nagyságos asszonynak a határozott kérése volt, hogy maga legyen a parancsnok.”* De akkor már Szervickerné nem is volt ott... Később, mikor hazajártam, vacsorákon megismertem, jóban voltunk a Szervickernével. Meséltem is neki, hogy bántam a férjével. Nevetett. A Szervicker nem volt ott abban az időben. Már vége volt a háborúnak.

A tiszt asszonyokkal megdumáltam, hogy hülyeség kimenni Németországba, maradjunk itt, én ismerem a térképet, megnézem, hol nem lesz biztosan harc. *„Ne menjünk ki, várjuk meg az oroszokat. Úgyis elkapnak minket, már Debrecenben*

vannak.” Meg is beszéltük, és igazam lett. Megjelent két-három orosz tiszt, én azt hiszem, azok angol telivéreken jöttek, úgy voltak fölöltözve, mintha Hollywoodban öltöztették volna őket, és dobálták a csokoládét, cigarettát a lányoknak. És mondták, hogy amit a németek róluk beszéltek, az mind hazugság, mert tényleg fel akarnak minket szabadítani. Én el is hittem egy kicsit. És mondták, el kell menni egy táborba, és ott majd megtudjuk mi lesz. Elmentünk a táborba, az is úgy nézett ki, mint egy hollywoodi díszlet.

A táborban mondták, hogy ha elmegyünk Székesfehérvárra, akkor hazamehetünk, szabadok vagyunk. Az asszonyok meg egy pár katona mentünk, voltunk vagy százan. Székesfehérvárra tízezren érkeztünk meg egy őrral. Minden nap jött egy-két ember ilyen szabadságos levéllel orosz hadifogságból, magyar pecséttel, orosz pecséttel. És mondták nekik: *„Menjete, mert hazaengednek benneteket!”* Megrendezett színjáték volt, csali. Egy nagy plakát is volt, hozták az országúton velünk szemben, rajta bátorító szavak. Fehérvárra bementünk, becsukták az ajtót, és azt mondták, a tisztek fehér ágyban alszanak, és minden nap ehetnek húst. Abban a pillanatban én letéptem az epolettemet, mondom, ez gyanús. Jól is tettem, mert a tisztek 10-15 év múlva tértek haza, én meg öt hónap múlva már otthon voltam. Harmadik nap levágták kopaszra a fejünket, akkor már biztos voltam benne, hogy valami nem stimmel, örültem, hogy nem vagyok tiszt.

Egy hét múlva mondták, hogy elmegyünk Szegedre, mert járvány van. Beraktak negyvenünket egy vagonba, mentünk Szegedre. Mikor átléptük a Dunát, mondtam: *„Gyerekek, mi nem Szegedre megyünk.”* Fogságba vittek minket. Ráraktak egy hajóra, az egész furcsa volt, nevetséges. Nem láttuk a tengert a hajóról, mert a magyar pénzt mindenki kidobálta, és az egész tengerszint magyar pénzzel volt beterítve. Én röhögtem, mert nekem egy vasam sem maradt, mert mindent elittünk. Kivittek fogságba Szevasztopolba, a tengerparton a krími szigetnek most az a Riviérája. Ott volt Mrs. Churchilltól néhány cirkuszsátor, rá volt írva: *„Mrs. Churchill ajándéka”*, azokat föl kellett verni. 1500 ember ment egy-egy ilyen négyemeletes sátorba.

Engem kiküldtek a bányába dolgozni. Első nap követ kellett vágni, puha és fehér követ. Aki meg nem tudott vágni, az fölvihette a vállán a hegyre, ahol építkeztek. De

még el se kezdtünk dolgozni, kijön a főorvos, hogy lecsekkolja, mi van. Egyenesen jön hozzám, magyarul kérdezi, hogy milyen nemzetiségű vagyok – mondom: magyar. Mondta, ő is, majd kérdezte: *„Milyen városból jött?”* Mondom: *„Debrecenből.”* *„Ismeri a Harmatiékat?”* Harmatiéknak a Nagytemplom előtt nagy üzletük volt. *„Hát a Harmati Ferike a legjobb barátom!”* *„Én a nagybácsija vagyok.”* Karon fogott, bevitt a kórházba, megtanított az összes nagy betegségre. *„Te tolmácsolni fogsz magyarul németre, németről oroszra, oroszról magyarra. Ezek a hülye orosz orvosok nem tudnak, csak oroszul.”* Hát ő leírta a betegséget, megtanultam. Leírta papírra németül, oroszul, magyarul. Németül tudtam egy kicsit, tanultam a suliban. De a végén már injekciót is adtam, mindent, imádtak, és az orvosnő egy kicsit belém is szeretett, én is belé, de nem volt semmi. Az mondták, ha csókolózni meglátnak minket, mind a ketten megyünk Szibériába. Hát mondom, ezek fasisztábbak, mint a németek, az istenit!

Óriási szívességet tett azért a nő, mert amikor a háborúnak vége volt, akkor a disztrófiásokat hazaküldték, hogy lássák, hogy vége a háborúnak. Föl kellett állni, és akinek olyan volt a feneke, hogy megfogta az orvos a bőrt rajta, lefekhetett és mehetett haza. Hozzám, az én ágyamhoz ért az orvosnő, beszélt valamit az orvossal, nem tudom, mit, és lépett tovább. Utána megkérdeztem, mit mondott neki. *„Hogy ez a pali ne álljon föl, mert ha föláll, eldől, olyan beteg.”* Meg voltam hívva, külön sátorban laktam, nem 1500 emberrel, a kórház mellett egy külön kis sátram volt... És hazajöttem öt hónap után.

Pályakezdés

Nem szállásoltak be hozzánk anno németeket, oroszokat szállásoltak be később, egy századost. De hát az apám perfekt beszélt oroszul, azért ment hozzá, és nagyon jó barátok lettek. Mikor hazajövök hadifogságból, zuhanyozok, és egyszer csak a függönyt kihúzzák, egy orosz százados nyakon kap és szájon csókol. Mondom, rohadt élet, kint voltam hadifogságban, de ilyen nem fordult elő velem. De mi is nagyon jó barátok lettünk azért. Sőt egyszer ő hozott ki a börtönből. Járt ki Bécsbe, ez volt a feladata, és elmentem vele. Mindig vitt ki egy kis szalonnát, hurkát, húst. Mentünk, és eltört a tengely Szolnok és Cegléd között egy faluban. Otthagyták a kocsit meg engem, a rendőrség pedig kijött, megnézték, és nem hitték el, hogy nem

az enyém a sok hús. Ráadásul velünk volt apám barátja is, a csendőr ezredes. Már idős volt, úgyhogy beadtuk, hogy csak egy egyszerű utas. Engem persze rögtön bevettek a rendőrségre. Három napig voltam a rendőrségen – fehér zakó, fehér ing, fehér nyakkendő –, nyakkendőben aludtam a fapadon.

A rendőrségen egy magyar százados lemutatott, ahol egy háznyi fakupac volt: *„Először összevágja kis darabokra, és ha mindet összevágta, akkor megbeszéljük, hogy mit csinálunk magával”*. Volt egy kis parasztsrác, aranyos volt, nekem már véres volt a kezem, nem tudtam vágni, azt mondta, vág helyettem. És második vagy harmadik nap a srác jön: *„Gyerekek, én megyek haza, megállapították, hogy szifiliszem van.”* Megnéztem a kezemet, hát mondom, ez rosszabb, mint a fogság, ezt elkaptam tőle. Harmadik nap bejön az orosz százados, hogy elvigyen. Erre a magyar: *„Én magyar tiszt vagyok, maga orosz, semmi köze a Szipálhoz”*. Elmesélte aztán, hogy csinálta: Két géppuskasorozatot a falba! *„Jöhet haza a Szipál?”* *„Nem!”* Még egy géppuskasorozat a falba! *„Hazajöhet a Szipál?”* *„Nem!”* És a harmadik sorozat a magyar százados feje mellett ment el. Azt mondta: *„Vigye!”* Úgyhogy orosz hadifogságból hazajöttem, és egy orosz százados szabadított ki a magyar börtönből. Rögtön mentem Szolnokra, ott voltak ismerőseim, ott születtem, és megvizsgáltattam magam, de mondták, hogy nincs semmi. A szifilisztől jobban féltem, mint a fogságtól.

Aztán hazamentem Debrecenbe, majd megházasodtam. Az Aranybikában öt cigány húzta a fülébe a feleségemnek, Kemechey Juditnak, én úgy szégyelltem magam. Mindig mondta, hogy menjünk le vacsorázni. Abban a pillanatban jöttek a cigányok. Adtam nagy borravalót, és húzták a fülébe a nejemnek. De utáltam, úristen! A Bika mögött, ahol a Víg mozi volt, ott béreltünk egy lakást, ott laktunk először, mielőtt az Alföldit fölépítették. Aztán az Alföldibe mentünk lakni. Az Aranybika mögött laktunk kétszobás lakásban, az egyik szoba be volt rendezve gyönyörűen, a másik üres volt. Ott a sógornőm lakott, ő suliba járt, és ott volt a marxizmus-leninizmus könyv a földön, amikor egy ÁVH-s százados bejött. Hát én nem a lakásba vittem be, hanem a sógornőm szobájába, és ott volt a földön minden. Emlékszem, kövér pali volt. Azt mondja: *„Szipál elvtárs, maga olvassa Sztálint, Lenint, a marxizmust?”* Hát mondom: *„Természetesen.”* Beszélgettünk, és mikor elment, mondta: *„Maga nagyon hamar hallani fog rólam!”* Három hét múlva jött egy behívó, persze katonának. Láttam, hogy

én kommunista lehetek, mert Oroszországban voltam, és a sztálinizmusról volt könyv a földön.

Aztán a katonaságnál is nagy zűr volt, mert odajött az őrmester hozzám, azt mondja: *„Szipál elvtárs, valamit csináljon magával, mert az egész század magára zabos. Mert maga pizsamában alszik.”* Lakkbőröndöt adott a hülye Kemechey Judit, abba pakoltam be... Azok mind miskolci kádergyerekek voltak. Lakkbőrönddel beállítok Budapestre újoncnak. *„Ha maga pizsamát vesz föl, kaja után kimossa a fogát, magát a többiek elevenen megnyúzzák.”* Mondom: *„Őrmester elvtárs, várjon két hetet, aztán majd beszélünk.”* Két hét múlva volt a parancsnokválasztás a szobában. Sapkában voltak a szavazatok. Kiveszi: Nagy Pista, Szipál Márton, Nagy János, Szipál Márton, Szipál Márton, Szipál Márton. Rám néz az őrmester. Én lettem a szobaparancsnok, el is fogadtak, imádtak a gyerekek. Magyaráztam nekik, beszéltem a háborúról meg minden, nagyon szerettek. Emlékszem, mikor leszereltek, épp morzézunk, a százados tartotta az előadást a morzéről. Bejött az őrmester: *„Szipál, jöjjön, le fogjuk szerelni.”* Azt mondta a százados: *„A rohadt élet, egy pali tud itt morzézni, azt is elviszik.”* Még a háború alatt tanultam.

Még a szövi [szövetkezet] előtt nyitottam egy üzletet, de nem az apámmal. Debrecenben, ahol lebombázták a házat, kis házak voltak, kis üzlethelyiségek, mielőtt felépítették ezt a nagy házat a Szent Anna utca sarkán. Volt ott vagy négy üzlet a régi helyén. És ott kivettem egy kis üzletet. De előtte mentem az apámhoz, és mondtam neki, hogy kis pénzt nem tudna-e adni. Azt mondta: *„Tőlem nem akartál tanulni. Vagy nálam, vagy máshoz elmégy négy évig tanulni fényképészetet, és akkor annyi pénzt kapsz, amennyit akarsz.”* Hát mondom, ezt! És akkor az új menyasszonyomnak, a „nagy Évának” – akit nem vettem el háromszor feleségül – a nagybácsija Nyíregyházán kivett nekem egy üzletet. Lementem Nyíregyházára az én stúdiómba, amit nekem nyitott a leendő apósom. Nagyon jó helyem volt.

Minden héten hazamentem a menyasszonyomhoz, de aztán egyik héten nem mentem vissza, mert megint nem bírtam az apámmal kijönni. Volt már egy kis pénzem, kivettem egy kis helyiséget Debrecenben, és kiírtam a kirakatba, hogy színészeket ingyen fényképezek. Az apám mondta, *„Hülye vagy? A színészeknek nincs pénzük, nem fizetnek.”* Mondom, nem baj, és rögtön a Zenthe Feri a legjobb

barátom lett, a Mensáros meg ezek. Mind kint volt a kirakatban. A színházat is ingyen fényképeztem a próbákon, gyönyörű képek lettek. Elég jól ment már egy fél év, év után. Nagyon jól ment nekem. És az apám kérdezte: „*Hol tanultál így fényképezni?*” „*Az Apolló moziban.*” Szemben volt az Apolló mozi Debrecenben, most is ott van.

Háromszor átmentem, mert az apám lágy fénnel fényképezett, úgy, mint most én is. És átmentem megnézni, mert akkor viszont divat volt a spotlámpás fényképészet, árnyékos fényképek, de ahhoz nagy fények kellenek. A moziban pedig az volt, mert spotfénnel világítottak. És nem tudtam, hogy köll, mert nem volt olyan lámpám. Átmentem, akkor ment a Hamlet Sir Lawrence Olivier-vel. Elmentem egyszer, másodszor, és amikor harmadszor mentem, megkérdezte a pénztáros kisasszony: „*Mért jár maga ide?*” Azt mondtam: „*Világítást tanulni.*” „*Akkor ne is fizessen.*” De harmadszor sem tudtam, hogy lehet ezt csinálni. Otthon belerúgtam a lámpába, eldőlt, leesett a kupakja (amin addig megtört a fény a lágyfényhez), az erős fény meg rávilágított az arcra – megvan a házi spotfény! Elkezdtem úgy fényképezni. Az apám egy évig nem jött be az üzletembe. De amit az öregtől tanultam (anatómia meg minden), azért használtam, csak a fény volt más. Egy év múlva bejön az apám. Ilyen nagy képek voltak körbe a stúdióba. Mondom: „*Ez spotlámpa.*” Azt mondta: „*Fantasztikusak!*” De utána rögtön el is ment, akkor Nyíregyházán dolgozott. Átjött anno, és annyira megszerette Nyíregyházát és azt a stúdiót, amit a menyasszonyomék szereztek nekem, hogy az egész család átment Nyíregyházára, és átadta a másik stúdióját, ami a Csapó utcán volt Debrecenben.

Aztán, amikor a Csapó utcai szövetkezet megalakult, akkor mind a kettő ment a szövibe, én meg a Nagytemplom mellett – az volt legnagyobb stúdió – voltam üzletvezető Liener bácsi helyén, amíg el nem jöttem. Engem mindenki szeretett, és eljöttek hozzám, hogy Szipál elvtárs, alakítsa meg a debreceni szövetkezetet. És néztem. „*Különben... na, megalakítom.*” És rögtön megválasztottak igazgatónak. Bementem a Hapák Józsihoz: „*Józsikám, látom, hogy milyen szép műtermed van neked, gyönyörű.*” Röhögött, mert tudta, hogy mit fogok mondani. „*Józsikám, ez már jövő hónapban nem a tiéd lesz.*” És mindenkihez elmentem, mindenki belement.

Később, mikor Amerikában voltam, lementem Debrecenbe. Majdnem minden évben hazajöttem, mert egy magazinnak dolgoztam, az egész világot bejártam. És mikor

mentünk vissza, mindig két hétre megállították a jegyem, hazajöttem, semmibe sem került. És elmentem a labiba megnézni a kollégákat. Ez a Fényszövnék volt a laboratóriuma, egy csomó barátom ott dolgozott. És ahogy megyek be a labiba, a Piac utcán egy nagy, kövér nő jön velem szemben. Megáll előttem. Megijedtem. Azt mondja: *„Maga Szipál?” „Igen. Miért?” „Kíváncsi voltam, maga milyen ember, mert magáról tíz év után is mindennap beszélnek, és magára még soha senki rosszat nem mondott”* – hát én azt hittem, meghalok! Tudták, hogy ezt nem én akartam, hanem a politika. Én voltam a legnagyobb fényképész Debrecenben akkor, és én csinálom szövetkezetet, mikor nekem megy a legjobban? Ez mindenkinek csökkenést jelentett életszínvonalban, de összejöttünk, még jobban összehaverkódtunk – a baj összetart.

Egyszer azonban a politikába is belekeveredtem kicsit itthon, pedig én sose szerettem a politikát, én sosem választottam, se Amerikában, se Horthyra, se Rákosira, se senkire. Ellenben a sógorommal, aki három egyetemet is elkezdett, de nem tudta befejezni, kirúgták mindenünnen, mert kigazdapárti volt. Nagyon kellemetlen volt neki: ő főzött, ő volt a „háziasszony”, a húgom meg dolgozott. A kommunizmusban négy gyereket egyetemre járatnak, nyáron külföldön nyaraltak – mikor '56 után már lehetett – és három öröklakást vettek az Intercontinentállal szemben. Kiváló fényképész volt a húgom. Szóval a sógorom jött egyszer, a negyvenes évek vége felé, hogy *„Marci, egy jó erős harapófogót hol kapok?”* Mondtam: *„Menj föl a dolgozóba, és ott mindjárt a polc elején van egy nagy harapófogó.”* Rendezvény volt, és rá tíz percre a Rákosi dumája a Nagytemplom előtt elhallgatott. Három barátjukkal elnyírták a zsinórt... Én megúsztam, engem nem köptek be, hogy tőlem volt a harapófogó. De szerencsájük is volt, mert a politikai bűnözőkre négy hónap múlva hoztak egy amnesztiát. Úgyhogy szegény húgomnak nem kellett a bablevest bevinni a fogdába. Volt aztán később egy parti Magyarországon, mikor hazalátogattam, ott volt egy fantasztikusan öltözött őszes úr, látszott rajta, hogy nem itt él. Egész este vele beszélgettem. Fantasztikus volt! És mikor megyek el, megkérdem a keresztlányom fiától: *„Te, mondd már meg, ki volt ez a Zsiga bácsi?” „Marci, ne mondd már, tudja mindenki, ez volt a Józsinak – a sógorodnak, aki elnyírta a zsinórt – az ügyésze annak idején!”* És kérdeztem, mit csinál most. *„Moszkvai követ...”*

Aztán 1953-ban fölöttem Pestre, elmentem a szövöi elnökhez: „*Ó, Szípál elvtárs! A legközelebbi igazgatósági ülésen összeülünk, és el fogjuk dönteni, hogy föl vesszük segéd munkásnak, vagy sem.*” Az egész ország ismert engem – és ezt mondta az igazgató... Irigyek a fényképészek! És ő tudta valószínűleg, hogy én repülőtiszt voltam, ő meg zsidó volt, és hát naná, hogy ezt nekem... Lényeg az, hogy egy fél év múlva megbukott, új választás lett, és a Veres Tomi² lett az elnök, aki nekem barátom volt. És abban a pillanatban felvettek, sőt a Nyugattal szemben beraktak üzletvezetőnek. Akkor már engem mindenki ismert, mert a debreceni szövetkezetet én csináltam, én voltam az igazgató. Az egész országban ismertek. Mentem ki tanítani világítást, volt tapasztalatcsere. Minden szövetkezet átadta a másiknak a tudományát Magyarországon.

Az volt a legnagyobb üzlet, a Nyugatinál! A debreceni képeim, a színészek, a Mensáros, a Zenthe... mind kint voltak a kirakatban. És az Angelo Palika mindig jött nézni a kirakatomat. Aztán áttettek az Oktogonra. Ez megint sors. Az Oktogonon telepvezető volt – és akkor a szövöi igazgatóságában is benne ült – egy ügyész, a Kálmán Béla. Nagyon jó barátok voltunk – meg is látogatott később Los Angelesben. A Bélát elhívták katonának, és a Tomi mondta: „*Gyere át a kereskedelmi osztály vezetőjének.*” Mondom: „*Ez egy ügyész, én meg...*” „*Gyere át!*” És adott egy könyvet: „*Ezt a Béla nem intézte el két év alatt, próbáld elintézni.*” És egy hónap múlva bementem: „*Tomi, itt a könyv.*” „*Nem tudtad elintézni?*” „*Nem – mondom –, minden el van intézve.*” „*Az lehetetlen!*” Elintéztem. Jött vissza a Béla, mondta neki: „*Ne haragudj, a Marci sokkal jobban megcsinálta a dolgokat, mint te. És itt maradna, mert az Oktogonon igazolványképeket csinálni nem túl érdekes.*” Engem itt is mindenki szeretett. Olyan jóképű srác voltam, elintéztem mindent. Mi vezettük Pesten a fényképész szövetkezetet: én voltam a kereskedelmi osztály vezetője, Szkíta Győző a műszaki vezető, Veres Tomi meg az elnök. Legjobb barátok lettünk, együtt is mentünk el Amerikába. A Győző gróf volt, de el tudta titkolni – egyik vezetője volt a szövöinek gróf létére –, én is csak Amerikában tudtam meg.

²Veres Tamás (Tom Veres, sz. 1926.), szintén többgenerációs fényképészcsalád sarja, aki 1944-ben Raoul Wallenberg fotósaként (inkognitóban, a sálja mögöl) örököltette meg a józsefvárosi pályaudvarról történő deportálásokat és az életmentő svéd diplomata budapesti tevékenységét.

Angliában 1956-ban a világon legtöbbet kiállított és díjazott fényképek között volt egy képem. Mert akkor rengeteg díjat nyertem. Ez nagyon érdekes volt, mert a kollégáimmal mi voltunk a szövi vezetői, és elhatároztuk hárman vagy négyen, hogy mindenre küldünk anyagot, de nem tudtunk, mert öt dollár volt egy kép kiállítása – hát hol volt öt dollárunk 1956 előtt? Akkor mindenhova írtunk, és visszaírták, hogy „kommunista country”, ingyen küldhetik. És benne voltam az angol évkönyvben, mint a világon a legtöbbet kiállító fotós. Nagyon rendesek voltak, mi meg küldtük százszámra a képeket – ha már ingyen lehetett, használjuk ki. Nagyon jók a magyarok, nagyon büszke voltam, mert – rajtam keresztül is – a magyarok világhírűek voltak művészi képekben, annyi helyen kiállítottunk. Így lettünk mi is világhíresek, mert mi hárman – meg a Béla is aztán – mindenüvé küldtük a képeket.

Bementünk az Oktogonra: „*20 print, légy szíves.*” Senkinek sem tudtam volna fizetni, de nekem ingyen megcsinálták. A másiknál: „*10 print, légy szíves.*” És volt külön egy lány, aki csomagolta és küldte őket a világ minden részére. Gazemberek voltunk, de nyertünk egy csomó aranyérmet, díjat, mindent. E képek miatt kaptam állást aztán Clevelandban. Mikor most volt kiállításom Debrecenben, fölhevített egy ceglédi fényképész: „*Te engem nem ismeresz, de én is küldtem külföldre képeket, ám ha megtudtuk, hogy ti küldtetek, oda, én nem küldtem, mert tudtam, ti fogjátok megnyerni.*” Küldtek nekünk meghívókat, mind meghívóval ment. Amerikából is. Arra a világkiállításra is, amit négyévente rendeznek, kiküldtünk képeket, ott is nyertünk.

1956

1956-ban Münchenből jött egy másik pályázat, ott volt a világ legnagyobb Fotohaus, de olyan képeket kértek, hogy az amatőröknek árulják majd vele a fényképezőgépeket: tájképek, állatok, csendélet. És a pályázat végén nagy betűkkel oda volt írva: portrét nem fogadunk el. És a két barátom, akivel kivittük a kiállításra a képeket, a Tomi meg a Győző könyörögtek: „*Marci, az egész világon ismernek, de így egy képedet sem veszik meg!*” Azt mondtam: „*Azért is elküldök tíz portrét!*” „*Hülye vagy? Hülye vagy?*” Jó. '56-ban ugye, leléptünk Bécsbe, másnap a Grabenen leülünk egy asztalhoz, hogy igyunk valamit. Ott egy újság, ránézek: a müncheni pályázatot magyarok nyerték, Szipál Márton. Mind a tíz képet megvették! Ezer dollárnak megfelelő pénzt kaptam, az volt az első pénzem, Amerikába ezzel mentem ki. A két

barátom felugrott, és káromkodott. Mert ők is küldtek tájképeket, de én kaptam az aranyérmet. És ugyanabban az évben a londoni magazinban is benne volt a képem.

A forradalom ott kezdődött részemről, hogy Tomi a Szkítával feljött éjfélkor és mondták: *„Egy filmet hívj elő Marci, rögtön!”* *„Hülyék vagytok? Éjfélkor filmet? Hagyjatok békén!”* *„Ilyen filmet még nem láttál.”* Azt mondja: *„A Sztálin szobor le van döntve.”* Ilyen háromnegyedesen le volt fényképezve a Sztálin szobor. El is adták, de sehol nem lett leköszölve, valószínű a kommunisták vették meg tőlük. Azok a képek, amiket láttam erről a szoborról mind hamisítottak voltak. Én láttam, tudtam, mi volt az eredeti. Hát senki más nem fényképezte le, csak a Tomiék. De mondtam is később a Tomiéknek, hogy a ti képeiteket sehol nem látom.

Tomi mondta nekem, hogy a nagybátyja fényképész New Yorkban. Mondtam: *„Akkor menjünk!”* A barátom is kijött velünk, aki nekem az üzletszerzőm volt, jártunk az ötvenes években vidékre fényképezni, bulizni. Nagyon jól kerestem ezzel a forradalom előtt. Stikában csináltuk; öt évet kapott egy fényképész, ha elkapták a határtól 25 kilométerre. Jött egy törvény, hogy aki a határtól 25 kilométerre fényképez, az öt évet kap. De hát mi vettük a fáradságot, mert olyan képeket csináltunk, hogy már vártak ránk, a polgármester várt ránk, be volt rendezve a stúdió, annyira szerették a képeket. Azt hiszem, a Lovag utcán laktam 1956 októberében, ami a Nagymező utcából nyílik. De én nem láttam ott se lövést, se semmit. Az volt a második nászutam. Az egész forradalom alatt a hálósobában voltam a második feleségemmel, Szatmáry Évával. Nem láttam halottat az utcán. Csak hallottam, hogy például az Üllői útnál fasírozottat csináltak a tankok az emberből. Borzalmas lehetett. Hát a franc akarta ezt megnézni, nem mentünk ki. És együtt elhatároztuk a forradalom alatt, hogy *„Gyerekek, kimegyünk Amerikába!”* Előtte nem is volt erről szó köztünk komolyan, de azokban a napokban gyorsan kellett dönten.

Persze viccelődni viccelődtünk a dologgal az ötvenes években. A szövetkezetnek itthon én voltam a képviselője, az állami fotónak Almássy Laci, aki szintén kiment '58-ban – aztán ő is hazajött. Rögtön megkeresett Amerikában, meghívott egy italra a Sunseten, és azt mondja: *„Marci, örülök, hogy itt vagy. Emlékszel, mikor volt ez a gyűlés a fővárosi fotónál? Rögtön otthagytuk, hátramentünk és dumáltunk. Azt mondtam, én egyet szeretnék, kimenni Amerikába, és ott fényképezni gyerekeket.”*

Akkor azt válaszoltam: „*Lacikám, meg vagy te bolondulva, sosem fogunk gyerekeket fényképezni Amerikában.*” Az Oktogonon ekkor ketten voltunk telepvezetők, és a másik telepvezetőnknek az volt a szavajárása: „*Majd ha fölme gyünk a Holdba.*” Ez volt a dumája. Erre rá kb. húsz évre kijött ő is Amerikába, a régi banda összeült. Mondom neki: „*Mit szóltál volna, amikor hallod anno, hogy Amerikában fogunk találkozni?* »*Marcikám, majd ha me gyünk a Holdba.*« És most azt mondom neked, igazad volt. Mert egy évvel ezelőtt, 1969-ben felmentünk a Holdba, mi meg itt vagyunk Amerikában.” – mindenki úgy nevetett a bandában!

A disszidálást két ember előre megjósolta. Először is Kosutány István, egy nagyon híres orvos, aki tenyéből mondott diagnózist. Elmentem már volna tőle épp, de visszahívott. Visszajövök, úgy megijedtem, hogy átkom lesz, vagy valami: „*Mi bajom lesz doktor?*” „*Nem, nem, csak azért hívtam vissza, mert maga az egész világot bejárja, maga híres lesz. Magának fantasztikus élete lesz!*” Azt gondoltam, hogy ötven forintért ez a fantasztikus orvos kiadja magát cigánynak. Három hétre rá viszont elhagytam Magyarországot... Másodszor volt egy parti '56-ban, az egész banda ott volt, a feleségem megszólal, azt mondja: „*Gyerekek, megvan a pénz, veszünk egy házat vagy egy lakást.*” És a tömegből megszólal egy nő: „*Meg ne vedd a házat! Ti innen elmentek.*” Hát én rögtön átvettem a röhögést, a partin mindig hülyeségeket mondanak. Mondom: „*Gyerekek, ágyúval lőnek ki, vagy jön egy speciális helikopter értünk?*” Mindenki röhögött. „*Nem, nem lesz olyan, de lesz egy kis háború.*” „*Gyerekek! Magyarország hadat üzen a Szovjetuniónak!*” – viccelődtem. Mindenki röhögött tovább. „*De komolyan, mondd meg nekem, hogy lépem át az osztrák határt?*” Egy picit várt, aztán mondja: „*Egy piaci kosárban egy pici babával.*” Feleségem rögtön fölkel: „*Az az én gyerekem lesz?*” „*Értsd meg, ez rövidesen bekövetkezik, nem lehet a te gyereked!*” Nem is tudom, kicsoda volt ez a jós. Röhögtünk, hát ki hitte volna ezt el akkor... három hét múlva meg kitört a forradalom.

És akkor elhatároztuk, hogy me gyünk. Fölmentem, felvettem az öltönyömet, fényképezőgép a vállamon... November 27-én mentünk át, erre emlékszem. Megbeszélték valakivel, hogy kivisz másnap kocsival a határra. Egy délelőtt. A barátom, akinek a gyerekét vittem át, annak volt valami ismerőse Győrben vagy hol, aki azzal foglalkozott a forradalom alatt, hogy embereket elvitt a határhoz busszal. Elvitt mind a hatunkat. Fizettünk érte, letettek a határnál, kellett gyalogolni egy fél

órát, és ott lett rosszul a barátom, aki cipelte a tízhetes gyereket. Ilyen, fehér dolgot hányt, nem is tudom, mi lehetett az. És a gyereket én vittem át a határon, mint megjósolták. Lövöldöztek, hát azért lett ő rosszul, nagyon félt. Én megszoktam a lövöldözést a repülőgépeknél, úgyhogy engem nem nagyon zavart.

Aztán mentünk Bécsbe, ahol egy napra be kellett minket zárni. Az volt a szabály, hogy ha valaki menekült, akkor be kell menni börtönbe, és onnan kiengedik. A Grabenen aztán felhívtunk mindenkit, hogy itt vagyunk Bécsben; mindenki röhögött meg dühös volt. Senki nem tudta, senki, hogy megyünk. A feleségemnek a szülei nem voltak odahaza, azok se tudták. Banán, citrom, narancs, minden volt egyébként a börtönben, megettük a narancs haját is, nem tudtuk, hogy azt nem lehet megenni. Röhögtek a rendőrök, akik hozták ezeket. Mindent adtak. Két hét alatt zöldkártyám volt! Amerikában az mindig cikis, mert várni kell éveket, hogy az ember zöldkártyát kapjon. Bécsben kijöttünk a börtönből, és lehetett választani egyházat, felekezetet, aki minket kivisz. Amerikai katolikus, protestáns, zsidó, stb. szervezetek intézték az utazást; én, azt hiszem, a katolikusokkal mentem. Két hét múlva fölültünk repülőgépre, addig voltunk körülbelül Bécsben, aztán New Jerseyben leraktak a Camp Kilmeren.

Amerika

Camp Kilmer egy katonai tábor volt. Nixon kijött és mindenkivel kezet fogott. Először Amerikában Nixonnal fogtam kezet! Olyan furcsa orra volt, mondom, ki ez a pali? A „*vájsz prezident*.” Hát mi az, hogy „*vájsz*”? „*Vice*”! Ó, mondom, „*Vice president*”! Később lett president a Nixon.

Ott voltunk pár napot, mondták, hogy bevisznek New Yorkba. New Yorkban letettek minket egy helyre: kosz volt, söröskanna, csikkek, piszok. Fölhívtam Tomit, aki ismerte New Yorkot, mert a nagybácsija ott volt. Ő és a barátja mindjárt mentek a nagybácsijához. „*Nahát, Tomikám, behoztak New Yorkba, de szégyen és gyalázat, a külvárosban valahol leraktak, valami hotelban.*” „*Hol vagy?*” Lementem szétnézni, és két táblát láttam, az egyik írta, hogy Broadway, a másik meg hogy 6-os. „*Te hülye, a város közepén vagy!*” Nem tudtam, hát zöld voltam... Nagyon piszkosnak találtam, Pest szebb, tisztább volt.

Tominak ott volt az a nagybácsija, ő ott maradt, a Szkíta is ott maradt. De neki nem ment olyan jól. A Tominak volt egy állása és maradt is végig abban az állásban. Jól keresett viszonylag, de nem úgy, mint én aztán Los Angelesben, Sunset Street-en. Én jártam minden évben New Yorkban, meglátogattam, és mindig mondta, milyen jól él. Kint éltek Manhattanben és mindig csodálta, hogy nem egyszerű ruhám volt, hanem gyapjúkabátom és jó cipőm. De ez még ekkor messze volt... Gyerekkori barátom volt Tőkés Bandi. Én azért jöttem Amerikába, hogy őt megtaláljam, mert New Yorkban volt ő is. Én New Yorkban mindenütt kerestem. Bevittek a telefonkönyvekhez, nézzem meg. Hatalmas szobában rengeteg telefonkönyv, hát ebben nem találom meg!

Azt mondták menjünk Clevelandba, ahol kapunk kaját, lakást, pénzt, ott sok magyar van. Elmentem Clevelandba, ott voltunk egy-két hónapot. Voltak azért ismerősök. Kirschner Lali Debrecenben, az Alföldi-palotában lévő cselédszobánkban lakott; nem volt bent cselédünk, és azt kiadtuk neki, mert az apja reakciós volt – orvos az is –, és nem vették föl a pesti egyetemre. Lejött Debrecenbe, az orvosin akart tanulni, a mi cselédszobánkban lakott, azóta legjobb barátom. Ő is kijött aztán Amerikába, Georgetownban volt 25 vagy 30 évig egyetemi tanár. Clevelandban megyek az utcán, a Kirschner Lali jön velem szemben! Minden évben meglátogatott aztán. Ő is jóban van mind a három feleségével.

Eleinte nem találtam állást. Elvittem a kiállítási képeimet, benne voltam az angol évkönyvben a világon a legtöbbet kiállított és díjazott fényképészek között, megkaptam az legnagyobb fényképész címet, és nem kaptam állást. Kaptunk pénzt, és segélyből éltem hónapokig. Nagyon rendesek voltak, mert szégyellték az amerikaiak magukat, mert akkor volt ez a szuezi dolog, és le se tojtak minket.³ Alig értettem angolul, és fényképeztem egy pasit. Beszélgettünk valahogy, ő azt mondta: „Nagyon-nagyon szégyellem magamat, mert maga magyar.” „Mért szégyelli magát?” „Volt egy forradalom 1848-ban, akkor is kértetek tőlünk segítséget, és nem adtunk, és most megint kértetek segítséget, és megint nem adtunk. Nagyon szégyellem magam.” És abban a pillanatban arra gondoltam, micsoda ország! Ilyen zseniális

³ Szuezi válság: a Szuezi csatorna egyiptomi államosítása miatt kitört nemzetközi konfliktus, illetve az Egyiptom ellen folytatott izraeli-brit-francia háború 1956. október 29. és november 7. között, amely elterelte a nagyhatalmak figyelmét a napokkal korábban kitört magyar forradalomról és a szovjet katonai beavatkozásról.

palik, hogy így emlékeznek a magyar történelemre. „*Mi a te foglalkozásod?*” – kérdeztem. „*Történelemtanár vagyok.*” Hivatalból tudta.

Egy öregasszony mondta aztán nekem, miért nem teszek egy újsághirdetést, hogy keresem a Tőkés Bandit. Elkezdtem röhögni, hogy 300 millió ember között újsághirdetéssel nem találom meg a Tőkés Bandit. Azért betettük az újságba. Két hét múlva föl hív egy srác, látta a Tőkés Bandit, és egy kereszteződésben átkiabálta: „*Itt a Szipál, hívjál föl!*” Fölhívta és megkérde, hol vagyok. Aztán elküldte Bandi nekem az útiköltséget, és lementem Los Angelesbe, mert Bandi mégsem New Yorkban volt, hanem ott. Vonattal mentünk, mert meg akartam nézni, repülővel is mehettünk volna. Üvegtetejű vonat, annyiba került, mint a repülőjegy. Nem ismertem a pénzt akkor, de jó volt. Megtaláltam Tőkés Bandit! Leültünk beszélgetni, elmegy és egy negyedóra múlva visszajön. Azt mondja: „*Martin, hétfő reggel dolgozhatsz. A szomszédban van egy fényképész, egy magyar fényképész volt nála segéd, most küldte el.*” És első kérdésem volt, hogy ki ez a magyar. „*Mr. Béla Liener.*” – Liener bácsi helyére mentem el Los Angelesben is! Normális ez? Aztán megkerestem Béla bácsit, összebarátkoztunk, mindent elmondtam neki: a gyerekkoromat, hogy az apám hogy küldött hozzá leskelődni szombatonként... Aztán meghalt, mert idősebb volt sokkal, mint én.

Állásban voltam fél évig vagy majdnem egy évig. Ez Santa Monica, Los Angeles, ott lakott a Tőkés Bandi. Laboratóriumban kellett dolgoznom, és egy szót se tudtam angolul. Nem is tudtam jól dolgozni. 35 dollárt kaptam egy hétre, hát ez a minimál fizetés volt, de nem tudtam dolgozni, mert más volt a vegyszer, minden más volt. Egyszer bejön egy vendég, kérték poénból, hogy fotózzam én. És olyan ideges voltam, hogy leejtettem a lencsét, belerúgtam a lámpába, eltört, de azért lefényképeztem. Az egész banda ott állt és röhögött. És azt mondta a főnököm a feleségének: „*Te, dobd ki a filmet, elő se hívasd, ez a pali nem hogy nem fényképész, de ez még életében nem volt egy stúdióban.*” A feleségének nagyon tetszettem, jóban voltunk, előhívatta. És azt mondta: „*Küldd be a szponzorodat.*” Gondoltam, ki vagyok rúgva. Bejön a szponzorom, Tőkés Bandi a feleségével, egy szót sem értettem, mit beszéltek, de röhögtek, kiabáltak, nem tudtam mi van. Hát mondom, nem lehet olyan nagy baj, ha ezek így röhögnek. Alig vártam, hogy menjünk ki a kocsiba, és kérdejem, mit beszéltek. Azt mondta, hogy a tíz felvételtől

kilenc fantasztikus volt, csak nem tudják, hogy csináltam. Azt mondta, a 35 dolláros fizetésemet – ha 200 angol szót megtanulok – 150 dollárra emeli. Hát a mérnök barátom nem kapott 150 dollárt! Egy szobában laktunk, éjjel a budiban tanultam a 200 angol szót! És megadta! De még így se maradtam egy évig se.

A nagy dobás ugyanis nem ez volt. Jött egy barátom – most ő is hazajött – és mondta, hogy csináljunk egy üzletet a Sunseten. Mondom: „*Hülye vagy? Én nem tudom, hogy megy a biznisz itt.*” Azt mondja, már ki is vettük a helyiséget, a playboy klubbal szemben. Az olyan, mintha a Váci utca közepén kivettem volna egy helyiséget, és nem tudtam volna magyarul. De volt egy üzletszerzőnk, s majd ketten megoldjuk, gondoltam. Szegény barátom aztán áttörtem. Az volt a kérése, hogy csak akkor lehetek partner, ha kezet adok rá, színeset sose fényképezek. Hát rögtön tudtam, hogy színes kép nem kell a színészeknek. Ötszáz meg ezer példányban nyomták és küldték szét az ügynökségeknek a fotókat, a színes kép pedig nagyon drága volt akkor. Ő csinált a magyaroknak színes képet, abból élt. Akkor ez volt a divat: kis képek, rámával, paszpartuval, én meg fogtam magamat, és ilyen másfél méteres képeket raktam ki. De állati szerencsém volt, tudniillik akivel együtt mentünk ki, az egy ruhatervező volt, Rakovszky Zoli, és az ő kapcsolatain keresztül kirakhattam John Wayne-t a kirakatba. Aki John Wayne-t lefényképezte, az csak jó lehetett; hatalmas sztár volt akkoriban. Jön ki a szobájából selyemruhában John Wayne. Ilyen cowboy muzikát láttam addig tőle, mondom: „*Mr Wayne, csinálhatok egy képet rólad?*” „*Hogyne!*” És leült, én meg azt akartam neki mondani, hogy nem akarok Hollywood stílusú képet csinálni, hanem úgy akarom lefényképezni, mint egy gentlemant. Az angolom még rossz volt, felugrott, azt mondja: „*Fuck you! I am a gentleman!*” Azt hittem, hogy megpofoz – bár megpofozott volna, az egy nagyon jó sztori lett volna! Akkor megmagyaráztam neki, hogy mit akarok, és tényleg egy olyan képet csináltam róla végül. Kiraktam a kirakatba a másfél méteres képet. Nagyon jól sikerült. Hát lassan elkezdtek jönni az emberek, a színészek. Úgyhogy rögtön be is indult a szekér. Jó reklám volt.

A Sunset Boulevard-on volt az üzletem, és a Sunseten is laktam egy darabig. Aztán kivettünk egy lakást a Hollywood Hill alján. Amerikában is volt egy Ciccolina, azt Candy Barnak hívták, mindenki ismerte, azt csinálta, mint a Ciccolina. Egy nagy drogkereskedő volt a boyfriendje {*fiúja*}, az ajtón a házukban géppuskasorozat. De

nem volt beglettelve, csak le volt festve. Kérdeztem, miért nem glettelik be. *„Hát ez egy emlék.”* Nagy tetőkertje volt, a hálósobának a plafonja pedig tükör. Ez azért volt híres, ez a tükrös hálósoba, mert a Bar az összes fontos embereit elhívta, és mindent kiszedett belőlük, minden gazemberséget, és egy ilyen vastag könyvet írt. És média, plakátok, minden volt róla, rögtön el kellett költözni. Közös ismerőse volt a nejemnek vele valahogy, és akkor kivettük azt a lakást. Elég nagy volt. Engem sokan ismertek Hollywoodban meg Los Angelesben: ahogy főztem, a csajok, a partik... szombatoként 10-12 ember jött. Ott volt a bár is, minden. A barátom cédéket gyártott, de akkor a cédé még nagy volt, króm és gyönyörű. És az egész falat beborítottam ilyen nagy cédélemezekkel, mert tönkrement a gyár, jöttek a kis cédék, és százával voltak nekem a nagy cédék. Ebben a házban laktam 15-20 évig.

A stúdió bérleti díja nevetséges összeg volt, 265 dollár, mert mi *„szegény magyarok”* voltunk. De Amerikában ez úgy van, következő évben eljönnek: dupla ár! El is jöttek, azt mondja, most már 520 dollár lesz a lakbér. Hát a barátom rögtön rossz angolsággal elkezdett kiabálni, hogy ennyit nem tudunk fizetni. Szegény megsajnálhatott minket, nem tudunk angolul egy év után: *„Itt a kezem, 265 dollár, nem emeljük föl.”* Gentleman volt, egy milliomos, és megsajnálta minket, magyarokat. Húsz év múlva felhív a felesége, hogy meghalt a férje. Mondom: *„Fogadja részvételem.”* *„Nem azért hívtam, hanem mert emlékszem, a férjem kezet adott a bérleti díjra. Meghalt, de én nem emelem föl, mert tudom, hogy a férjem kezet adott rá. Csak egy nagy kérésem van: ne hogy a szomszédoknak megmondja, mert azok 2500 dollárt fizetnek.”* Dehogyan mondtam el, még kisebb helyiség volt az, mint az enyém...

Aki viszont a Sunset Streeten 265 dollárért bérel üzletet, azt az adóhivatal meg sem nézi. Lehet, hogy cigarettát árul vagy újságot. És én úgy adtam be az adóbevallásomat, hogy a lakbér 265 dollár, villany ennyi, ennyi, alig maradt valami. Soha engem meg nem vizsgáltak! Illetve, egyszer mondták, hogy az összes könyvemet hozzam be! A könyvelőm eljött velem, egy ügyvéd volt. Kijött egy kis alacsony, fekete csaj, elővette a könyvemet, megnézte, azt mondja: *„Mr. Martin, januárban 750 dollárral többet írt be, februárban 500 dollárral kevesebbet írt be.”* Nekem persze mondta a könyvelőm előtte, hogy mindent rosszul csináljak, mintha nem értenék semmihez, és akkor elnézik. Azt csináltam. Magyarul is írtam

megjegyzéseket a könyvembe... Azt mondja: *„Ez kiegyenlíti egymást Mr. Martin, de maga tartozik 25 dollárral már négy éve. Küldje már el!”* A könyvelőm azt mondta, ő egész életében könyvelő volt, még ilyen auditóriumot nem látott. De sajnos, ennek volt egy hátránya. Most a legkisebb nyugdíjat kapom. A legkevesebb adót fizettem, a minimumnyugdíjat kapom.

Fotóztam egy magazinnak is, privát magazin volt. Még mindjárt az elején, 1958-tól '68-ig, akkor még nem is beszéltem jól angolul. Első, második évben. Valaki mondta, hogy vigyem el a képeimet a California Girl magazinnak, ami még csak nem is egy országos magazin volt. Nagyon okos pali volt a barátom, aki ezt a magazint vitte. Elment, fölhívta a repülőtársaságot: *„Kéne öt jegy, és minden magazinban rajta lesz, hogy a Pan Americannel divatkirándulás lesz Tokióba.”* Rögtön adtak öt jegyet, hát mit számít. Tokióban elmentünk, a Hiltonba: *„Adtok nekünk négy szobát, és minden oldalon rajta lesz, hogy a tokiói Hiltonban szállt meg a divat.”* Az összes Salt Lake City szigeteken fényképeztem a fürdőruhás nőket, meg a Hawaii szigeteken. Soha nem volt egyikkel sem viszonyom, mert ezek ilyen vékonyak voltak, az volt a divat, csontos volt mind. De jóban voltam mindegyikkel, imádtuk egymást. És ezt tíz évig tudtam csinálni, míg a média be nem jött, és át nem vett minden magazint. Az egész világot tíz évig jártam ingyen.

Fizetett is nekem, nem sokat, pontosan az üzlet bérlésére elég volt a Sunseten. De kint voltak a képeim, és hát az borzasztó impresszió volt, hogy Rómából, Londonból vannak kint képek... Az a baj, hogy kis helyekre nem mentünk. Lefényképeztük a dolgokat, aztán jöttünk haza. Legtöbbet Rómában fényképeztünk, olyan helyen, amit mindenki ismer. Mert úgy adta el a ruhákat, hogy előtte elment Blackwelhez, a divatdiktátorhoz. Úgy ment be hozzá és a többiekhez, hogy *„Mit szólsz hozzá, hogyha Rómában, a Pantheon előtt lesz a ruhád lefényképezve, vagy Madridban?”* Persze rögtön belementek, és fizettek. Senki sem tudta ezt megcsinálni, hogy egy ruháért elmennek Rómába, és a Pantheonnál fényképezkednek! Közben persze nekem megvolt az üzlet, csak mindig egy-két hétre elmentünk, minden negyedévben, amikor az új szezon volt. Mikor jöttek a fürdőruhák, elmentünk a South Pacificra vagy Hawaiiiba, ott csináltuk a fürdőruhás képeket – fél évvel szezon előtt fényképeztük. A ruhás képeket pedig mindig egy negyedévvel hamarabb csináltuk, mint ahogy kijött a

divat – hogy lássák, mi lesz. A nagykabátokat meg nyáron fényképeztük, ami ugye, télen jött ki.

Utána már engem mindenki ismert, úgy hívtak, hogy „Martin the King”. Ekkor már jártam haza Magyarországra is, mert megvolt az amerikai passportom. Öt év múlva lehetett valaki amerikai állampolgár, nekem meg muszáj volt, hogy tudjak utazni. Semmi bajom nem volt, azt hoztam-vittem, amit akartam, mert a második feleségem apja volt a vámigazgató. Mondtam, hogy a Szatmári Béla bácsi az apósom. Rám néztek: „Ja!” Utána pucér képeket tettem a csomag tetejére, és már csak azt kérdezték: „*Pucér kép van, Szipál úr?*” Nem volt semmi bajom. Kis repülőter volt, ismertek, és meg se nézték a csomagomat, mindent hoztam haza.

Én Los Angelesben majd 50 év alatt egyszer voltam a Magyar Házban⁴, mert nekem a legjobb tanácsot az első főnököm adta: „*Ha nem akarsz egész amerikai életedben menekült lenni, ne járj össze a magyar barátokkal.*” Meg is fogadtam neki, és csak nagyon kivételes magyarok voltak a környezetemben: egyetemi tanárok, orvosok meg mérnökök. Főztem viszont magyaros kaját annyit, hogy már utáltam a rakott krumplit, a töltött káposztát, a gulyáslevest, a hallevest meg mindent. Csináltam úgy rakott krumplit, hogy krumplipürét tettem rá, nem vágott krumplit, tejfölt, kolbászt. Nagyon imádták a kajámat! Mindenki jött a konyhába, szedett magának, amit akart. Csak magyaros kaját csináltam, untam már, kimentem inkább, levágtam egy kenyeret, bezsíroztam, azt vacsoráztam. Utáltam, hogy már harmadik alkalommal kellett pörköltöt főzni! Bár itt lenne egyébként olyan paprika, mint ott volt magyar paprika, fémdobozban, gyönyörű, piros, jó ízű. Hát itten a paprika szürke, ugyanolyan dobozban van, de nem olyan piros, és nem olyan jó. Mindenféle pia volt. 400 dollár volt a piaszámlám egy hónapban. A stúdió mögött is volt egy nagy kert, az is be volt rendezve partira, és reggeltől estig jöttek-mentek a haverok.

⁴ Hollywood szomszédságában, Los Angeles központjában található az Egyesült Magyar Ház (United Magyar House), melyet az első világháború előtt és után menekült magyarok hoztak létre az 1920-as évek végén. A Ház eredetileg az Öreg Amerikai Magyar Családok Szervezete és a Magyar Atlétikai Klub közös tulajdonában volt, innen szervezték az ott élő magyarság társadalmi rendezvényeit. Céljuk egy politikától, vallástól független semleges terület kialakítása volt, ami a los angeles-i magyarság otthonává válhat, emellett segítségnyújtás és a magyar kultúra ápolása. Segítséget nyújtottak mind a második világháborús, mind az 1956-os menekülteknek.

Nagyon jó pénzt csináltam én kint! Három nyersképet adtam 500 dollárért. Hát ezt úgy tudtam megcsinálni, hogy nem kellett kifizetni, csak akkor, ha azt mondta az illető, hogy életemben még ilyen szép nem voltam – a többi fényképész zabos is volt rám. Ennek egy feltétele volt, hogy én csináltam a sminket, a haját és mindent úgy, ahogy én akartam. Ha a csaj beleszólt, hogy ilyen haját akarok, ezt a fülbevalót akarom föltenni, akkor előre kellett fizetni. Csomóan fizettek előre, hogy úgy csináljam, ahogy ő akarja – és nem is lett jó. De a csekket rögtön leküldtem a nejemmel a bankba alattunk, nehogy közben ő meg leállítsa. Egypárnak megcsináltam ingyen, egypár szegény lánynak, láttam, hogy dilisek, megcsináltam hát ingyen. Én sminkeltem személyesen, mert aki tud retusálni, az sminkelni is tud. Nem lehet színésznőknél nagyon retusálni egyébként, mert azt látják. Nem is kell, sőt! Azért csináltam meg a sminket, mert a jó sminkkel, ha görbe volt az orr, szinte kiretusáltam. Egy jó sminkes tulajdonképpen kiretusálja az arcodat előre. Kiszedi a szemed alatt a ráncot, szemöldöködöt. Az elején egy csomó kritikát is kaptam; sokszor bejöttek, és kérték, hogy ne írjam alá a képet, mert az volt a hírem, hogy csalok. Hát néha rézzel ki is kapartam a printen a kis ráncokat, persze... De a legfontosabb a smink: görbe az orra, abban a pillanatban kiegyenesedik! Fekete-fehér képek voltak, és mint egy cigánylányt, olyan sötétre lesminkeltem őket, akkor a ránc se jött ki úgy a képen. Ezt én találtam ki, mint mikor valaki tök le van sülve, olyan sminket raktam föl mindenkinek, és a kis vicik-vacakok nem is látszottak. (A szövíben is 17 újításom volt Pesten.) Úgy tudtam az arcokat beállítani, hogy azon nem nagyon kellett sokat csinálni már.

Hiú vagyok, mint apám volt, és én is jól öltöztem mindig. Hát most a televízióban megkérdezték tőlem: *„Szipál úr, maga miért öltözik mindig a legutolsó divat szerint?”* Mondtam: *„Én Amerikában nagyon sok pénzt kerestem, és ahhoz kellett, hogy így öltözzek, és a Rolls-Royce az üzlet előtt legyen. Akkor tudtam 500 dollárt kérni. Mert ugyanezt megcsinálták 35, meg 50 dollárért is.”* Tudtam, hogy ki fogják vágni, ki is vágta, de akkor is ez az igazság. Egyébként már Debrecenben is úgy hívták, hogy jampec. Vadas barátommal találkozom a strandon, a Nagyerdőn, első házasságom vége felé, 1945 után. Vadas rám néz: *„Rohadt élet, te pucéron is jampec vagy!”* Én nem tudom, mi ez, de valaminek kell lenni, hogy nekem minden képem jól sikerül. És olyanok vannak, hogy az emberek hozzám érnek. Lehet, hogy valami lehet bennem. Én nem tudom. Megszoktam, az emberekkel jóban kellett lennem, mert fényképész

vagyok. Hát nem lehet azt úgy, hogy: „*Mosolyogjon!*”, aztán mehet. A sminket, a haját megcsináltam, és közben állandóan beszéltünk. Mire leültem fényképezni az illetővel, már nagyon jól ismertük egymást. Ez nagyon fontos! A legtöbbet a sztárok közül Olivia Husseyt fényképeztem, egy barátomon keresztül. Az Olivia Hussey egy másfél méteres képe, az ami most az ajtón van, az volt kint a kirakatban. Azt mondták: „*Martin, te tetted másodszor híressé az Olivia Husseyt!*” Akkor már 30 éves volt, de gyönyörű. Szerintem egyébként Elvis Presley felesége a leggyönyörűbb nő. Ő tervezte a ruháit, ő varrta meg, ő volt a modell, és ő is árulta. És gyönyörű nő, mindig mondtam, a Priscilla Presley, az nem egy modell, ő egy grófnő, úgy beszél, mint egy grófnő. Fantasztikus! Nagyon jóban voltunk, nagyon jókat dumáltunk.

Feleségek

Az első feleségem volt kemecsei Kemechey Judit. Körülbelül 1948 és 1953 között voltunk együtt. Bejött a stúdiómba egy nagyon jó barátomnak a menyasszonya, hogy megbeszélje velem, júniusban lesz az esküvője, és hogy csináljuk. A menyasszony volt Judit. Aztán mindennap reggel-délben bejött, és én májusban elvettem a feleségül. A kemecsei nagymamáról, földbirtokukról én mindent tudok. Mindig a kemecsei nagymamával vágott föl Judit. Akkor már Rákosi-világ volt, nem volt kemecsei nagymama, már nem voltak birtokok se, de mindig mesélt a régi jó időkről. Csak most tudtam meg, hogy az apám is nyitott Kemeccsén üzletet. Feleségem egyébként Pálffy Jóskával, az ismert újságíróval és tévés személyiséggel volt előttem. Ő nagyon jó barátom volt. Sose felejttem el: a Jóska, mikor a villamoson mentünk, nagyon fogott. Kérdeztem, hogy miért fog így? „*Te hülye! Ha te kiesel a villamosból, az egész város azt fogja mondani, hogy én löktelek ki!*”

Hét-nyolc évvel a háború után váltam el a feleségemtől. Ekkor akartam először elvenni feleségül a „nagy Évát” – de sose jött ki. Mikor most hazajöttem, fölött direkt Pestre, mert hallotta, hogy elváltam, hogy hátha elveszem feleségül. Az ötödik doktorátusa amerikai, és ha nem lesz amerikai állampolgár, elveszti... Vesz egy vadonatúj házat egy új lakónegyedben, hogyha elveszem feleségül. De ugyanúgy ordított velem, mint mikor 17 éves voltam, és a debreceni Dóczy előtt öt percet késtem, így most sem vettem el feleségül. No, de ne siessünk ennyire előre!

Válásom után két menyasszonyom is volt, a „nagy Éva” volt az egyik jelölt, a másik apám csendőrezredes barátjának a lánya, Ági, aki viszont nagyon fiatal volt még ekkor. Úgy beszéltük meg Évával, hogy először én dolgozok és ő elvégzi az orvosit, aztán ő dolgozik, és én járok az orvoskarra. Ez a Rákosi idejében volt, nem volt olyan rossz életem, de én nem akartam, hogy apám tartson el tovább is, ha megnősülök. De hát, megmondom őszintén, mielőtt ő befejezte az orvost, én már megnősültem gyorsan – nem vele. Közben én indítottam az üzletet, és nagyon jól kerestem, nem cseréltem volna egy orvossal sem. Volt azonban más is. A menyasszonyomat, a „nagy Évát” meg a húgomat megerőszakolták az oroszok. Mind a kettőt. Hát a húgom nem is tudta, mi a szex. Odament az oroszokhoz, kérdeztem, hogy miért megy oda. *„Hát szórakoztatni akarom őket!”* Fiatal lány volt, amikor az oroszok bejöttek, apácaikkal nevelkedett. Mikor a menyasszonyomnak pedig megfogtam a térdét, azt mondta: *„Ne!”* Borzalmas volt ez...

De akkor már régóta ismertem neki az unokahúgát is, a „kis Évát”, vagyis Szatmáry Évát, aki nyolc éves volt akkor, mikor én először láttam. Mindig meglátogatta a nagynénit, de nagyon csúnya volt kiskorában. Az anyám azonban megjósolta azt is, hogy *„Te sose veszed el a „nagy Évát”, te a „kis Évát” veszed el.”* *„Hát anyukám, ha egy nő van a világon, akkor se venném el.”* – válaszoltam neki.

Úgy alakult persze, hogy neki lett igaza, és a kis Szatmáry Évát vettem el. Följöttem Pestre 1953-ban és mondtam is menyasszonyomnak, a „nagy Évának”: *„A »kis Évának« add már meg a telefonszámát.”* Nem akarta ideadni, a végén azonban megadta. Péntek délután bejött a stúdióba, és megláttam egy gyönyörű nőt: *„Hát te aztán megváltoztál!”* Péntek délután kimentünk egy vendéglőbe, aztán hétfő reggelig beszélgettünk. Péntek este, szombat este, vasárnap este. Hétfő reggel taxival kellett bemenni dolgozni, mert elkésett volna. Hozzá költöztem, mert szemben laktam velük a Horn Ede utcán, az azt hiszem, most a Lovag utca – itt Pesten. Hát egy olyan lakásban laktam, mint itt az előszoba. A későbbi apósom átjött megnézni, ő volt a vámgazgató Pesten. Azt mondta, *„Itt nem lakhatsz, gyere át hozzánk, van egy üres szobánk.”* Mindent megtett. És utána összeházasodtunk, és Évával mentem ki Amerikába. Los Angelesben aztán a barátom beleesett, hál’ istennek, és az ő felesége abban a pillanatban elment, és szerzett nekünk egy klassz lakást, hogy

menjünk a pitlibe el tőlük. És ki is fizette egy hónapra előre, nagyon jó volt. Hát mi együtt laktunk, de én nem jöttem össze vele, nekem nem tetszett.

A harmadik feleségem volt Kovács Ági, Kovács Laci felesége, aki azzal együtt, hogy híres operatőr és nagyon jó barátom volt, nem tudott egy jó képet csinálni róla. Ez szintén Amerikában volt. És mondta neki, hogy menjen el a Martinhoz, majd ő csinál róla egy jó képet – színésznő akart lenni. A kép jól sikerült, én meg elvettem. De jóban voltam a Lacival is. Ági meg a családdal úgy összejött, hogy családtag volt itt. Állandóan hazajárt Magyarországra, és a húgommal a legjobb barátok voltak. Többet volt a családommal, mint én, pedig nem is volt esküvő. Mert Amerikában az a divat, hogy ha valaki egy év egy napot valakivel van, az olyan mintha slafrokban, fátyollal esküdnél meg, jogilag az feleség. Ezt a szabályt, azt hiszem, már megváltoztatták, de akkor még így volt. Később Lacinak is új felesége lett, és Ágival mi is szétmentünk. Láttam aztán egy fotót róluk külön: Kovács Laci úgy nézett ki, mint az Áginak az új férje, és a Kovács Laci felesége úgy nézett ki, mint az Ági. Hát, mondom, az emberek ízlése nem változik.

Ági után pedig jött a svéd lány, Bibi. Az volt a legfancybb [*legmenőbb*] házasságom, jártunk ezekre a partikra meg minden. A svéd lány volt a negyedik feleségem, később is minden évben összejöttünk, egyszer mankóval is eljött hozzám. Most is gyakran beszélek vele. Ő az egyetlen élő feleségem. Egyébként meghalt – tíz perces klinikai halál. A térdét operálták, és az orvos nem volt alapos. Tíz percig se szívdobogás, se lélegzés. Fölhívtam, hogy mi van vele. *„Martin te ilyet még nem hallottál. Minden sugárzott, fénylett körülöttem. Én olyan boldog voltam, nem is tudtam, hogy ilyen boldog lehet valaki tíz percig.”* És az ápolónők azt mondták, hogy ilyet még nem láttak, mert jó barátja volt a sebész, aki elsírta magát, amikor tíz percig nem tudta föléleszteni.

Az ötödik házasságom volt a leghosszabb. Ő tíz évvel volt fiatalabb, mint a fiam, húsz évig voltunk együtt, és nagyon jó volt. Az ő két képe lesz a könyvemen. A feleségem volt, együtt voltunk reggeltől estig, ez volt a legjobb házasságom. Bethany Lathrop. Borzasztó okos volt, az anyja benne van a *Who is who*-ban, föltalálók. Az apja meg Michiganben volt egyetemi tanár, de azt otthagya, és könyvkiadó lett.

Ismét Magyarországon

Több pénzzel mentem Amerikába, mint mikor ide visszajöttem körülbelül tizenkét éve, mert mindent otthagytam. Amerikából kapok nyugdíjat, emellett tanítok is. Nagyon sok helyre hívnak, és én örülök, ha mehetek. Szerencsére az egészségem jó, amit nagyrészt a vitaminoknak köszönhetek, 14 évig kaptam heti 125 ezer mg C-vitamint intravénásan. Most lesz az interneten egy másfél órás műsor velem, arra nagyon büszke vagyok, mert négy évig forgatták, az összes kiállításomon ott voltak, nagyon igényesen lesz megvágva. Három kiállításom volt Debrecenben, amióta hazajöttem. Volt egy tíz évvel ezelőtt, és most volt kettő egymás után a Modemben. A második kiállításon kérték, hogy csináljak Debrecen díszpolgáraitól fotókat, meg készítsünk Debrecenről absztrakt képeket. Nagyon tetszett nekik, abból volt a következő kiállításom ugyanott. Arra kaptam a Kölcséy-díjat.

Én mindenütt szerettem élni. Itt is, mert borzasztó népszerű vagyok. Nem is annak örülök, hogy a képeimet dicsérik. Mindig megkérdem újabban: *„Hogy tetszenek a képeim?”* És mindenki azt mondja: *„Dehogya képeid, amiket te mondasz, az tetszik!”* És ennek úgy örülök, hogy engem nem mint fényképészt szeretnek az emberek! Azt vallom, hogy minden hullámban van, én hiszek a körforgásban. Ha minden nagyon jól megy, akkor félek, mert utána megy le, és rossz lesz. Ha nagyon rossz minden, akkor már örülök, mert akkor megy föl. És ezt pszichológiában meg filozófiában tanultam, hogy így működik a világ, minden körbe megy. Jóból a rossz, rosszból a jó. Várni kell, és majd rendbe jön az ember. Csodálkozom egyébként, hogy így tudok magyarul, mert 30 évig volt svéd meg amerikai feleségem, hát mi nem beszéltünk magyarul, és ők egy bűdös szót nem tanultak meg. Nem is erőltettem. Összeszámoltam, többet éltem Amerikában, mint Magyarországon. Szerintem, aki kimegy, aztán hazajön két év múlva és keresi a szavakat, az csak felvág. Nem lehet elfelejteni az anyanyelvet, ahogyan tökéletesen később nem lehet elsajátítani egy nyelvet sem. Hiába él az ember többet máshol, mint szülőföldjén.

Fényképalbum

Fénykép címe:	Apám a hadifogságban
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Szibéria
A fénykép készítésének éve:	1916
Kulcsfigura:	Kun Béla

Ez a kép Szibériában készült, 1916-'17 telén, ahol apám orosz fogságban volt az első világháborúban. Ő ül jobboldalt egy hölgy mellett. Érdeemes nézni, hogy a kezét hogy rakta le – egy fényképész tudja, hogy kell egy kezét lerakni –, szépen beállította magát is. Mellette a bajszos-szakállas a későbbi üzlettársa, Ábrahám bácsi. Tudomásom szerint a karácsonyfa mellett van baloldalt Károlyi Mihály gróf, mellette pedig Kun Béla. Apám mondta, hogy ő volt.

Apám nemigen beszélt a katonaságáról, de Oroszországról igen, arról mindig beszélt. Kár, hogy akkor nem érdekelt. Azt hittem, hogy a Kun Béla olyan nagydarab ember. A híres emberekről gyakran azt hiszik, hogy olyan nagydarabok. Ez egy karácsonyi összejövetel lehetett. Apámék nem olyan fogolytáborban voltak, mint egy láger, látszik, hogy még órája is van – ekkor még nem voltak hatalmon a kommunisták. Apám aztán megszökött, ő hamarabb hazajött, mint bárki. Kamcsatkán keresztül az Ábrahám bácsival, meg még egy emberrel együtt jött, de lehet, hogy még többen is voltak.

Fénykép címe:	Szüleim Sárospatakon
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Sárospatak
A fénykép készítésének éve:	1920-as évek eleje
Kulcsfigura:	id. Szipál Márton

Ez itt édesanyám és édesapám Sárospatakon, valószínűleg anyámék házának az ablakában. Anyám családja pataki, apám pedig ott nyitott üzletet az első világháború után, ekkor ismerkedtek meg.

Fénykép címe:	Kisgyerekként Szolnokon
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Szolnok
A fénykép készítésének éve:	1924-1926
Kulcsfigura:	Szipál Márton

Ezeknek a képnek az a különlegességük, hogy még Szolnokon készültek, és dombornyomottak: „Szipál Szolnok”- olvasható rajtuk, az apám minden képre ezt nyomta. Amikor a print kész volt, aranyfürdőbe tette, így ez a kép 80 év múlva is úgy néz ki, mintha most hozták volna a laboratóriumból. Vette a gyűrűket, ékszereket ehhez, mángorlón átengedte őket, majd feloldotta, folyékonyra tette a nemesfémeket. Először papírvékonyra tette, majd föloldotta (nem tudom miben), és abban az anyagban megfürdette a képet. Tökéletes maradt. Ez az ő találmánya, honnan találta ki, nem tudom.

Apám Budán született, Münchenben tanult fotózni, az első világháborúban fogságba esett, de Szibériából sikerült megszöknie. Hazajött, Kemeccsén nyitott üzletet, majd utána ment Sárospatakra, de Újhelyben is volt egy üzlete. Aztán ment Szolnokra, én ott születtem. Már akkor összeszedte magát anyagilag, mert nagyon jó volt, és végül Debrecenbe tette át székhelyét, ahol régi barátjával, fogolytársával, Ábrahám bácsival nyitott műtermet. Később aztán önálló lett. Szolnokon hároméves koromig lehettem, de a második képen még kettő sem vagyok.

Fénykép címe:	Apámmal kiskoromban
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Szolnok
A fénykép készítésének éve:	1927
Kulcsfigura:	id. Szipál Márton

Édesapám 1886-ban született a Várban, Budán. Az ő apja kőszobrász volt, ő csinálta a Szent István szobornak a kőmunkáját a Várban. Apám nem nagyon szeretett beszélni a múltjáról, introvertált ember volt. Münchenben tanult, aztán az első világháborúban együtt raboskodott Szibériában Kun Bélával, ahonnan azonban apám megszökött. Kun Béla később jött haza, és (a családi emlékezet szerint) a Tanácsköztársaság alatt kereste apámat, mint régi barátját, hogy berakja a minisztériumba. Apám azonban Kemeceére menekült Kun Béla elől, hogy meg ne találják, mert gyűlölte a politikát. Valószínűleg ezért nem találták meg, mert Kemeceén nem keresték. Mi erről sose beszéltünk. Most tudtam meg, hogy az apám ott nyitotta az első üzletét, mert a képeit még mindig őrzik.

Gyerekkoromban apámat meg a dumáit nem szerettem. A politikában is olyanokat mondott, hogy szégyelltem. Jött a vendég – volt egy mérnök barátja, meg egy ezredes barátja is – és ezekkel komoly dolgokról beszélt. Én kimentem a szobából, mert szégyelltem, amiket mondott. Szégyelltem azt is, hogy az apám „udvari fényképész”. Úgy öltözött, mint egy sztár. Senki nem járt akkoriban dupla arany mandzsettagombbal! Mindig nyakkendő, a legdrágább varratott ruhák, mindennap friss kamásli, mint egy gróf, úgy nézett ki – és én szégyelltem az utcára kimenni vele.

Fénykép címe:	Édesanyám
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Sárospatak
A fénykép készítésének éve:	1920-as évek vége
Kulcsfigura:	Szepessy Margit

Ez anyukám. Látszik, hogy meg van komponálva a kép gyönyörűen, pedig itt már nem volt fiatal, lehetett vagy negyvenéves. Ő dolgozott otthon, az apám meg a műteremben. Délre a cseléd mindent elkészített, megpucolt, és egy fél óra alatt összerakta anyám az ebédet. Ott álltam mellette, és tanított főzni meg filozófiára, pszichológiára – főzés közben! És még mindig emlékszem a szavaira, mindenre. És amit később olvastam pszichológia könyveket, azokat az anyám mind mondta, csak egyszerű szavakkal. Mindig azt mondtam, amit a pszichológia nem tud, azt megmagyarázza a filozófia, amit a filozófia nem tud, azt pedig a pszichológia magyarázza meg.

Fénykép címe:	A sárospataki strandon 1-2.
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Sárospatak
A fénykép készítésének éve:	1929
Kulcsfigurák:	Szipál Márton, Szipál Margit

Ez a Bodrog, ez a sárospataki híd itt hátul. Sárospatakon sokat nyaraltunk; ez a sárospataki strand, a Bodrognál. Itt lehettem olyan 4-5 éves, tehát a húszas évek vége felé készülhetett. A húgommal vagyunk a képen. A ruhánk ilyen krepp, amit, hogy ne fázzon, az ember a fürdőruhára felvesz.

A nagyapámék itt laktak, és úgy mentünk sétálni a partra, horgásztunk, és ettük a kis halakat. Az anyai nagyapám pék volt Patakon, és mikor gyerekkoromban meg kérdeztem, hogy miért van egy percc a Windisgraetzék nemesi címerén, anyám azt mesélte, hogy volt egy nagy háború vagy valami éhség, és állítólag nagyapám adott Windisgraetzéknek ételt, és azért rakták rá a perccet a címerükre. Ezt anyám mondta, de semmi írásos emlék nincsen erről.

Nagyapám Szepessy István volt. Pékségük volt, nagyon modern, minden elektromos volt már gyerekkoromban – a kifli csinálótól, a dagasztógéptől kezdve minden. Voltak segédek, mert ez egy nagyüzem volt, de árulták is. Minden nyáron ott voltunk. A nagybátyámnak volt egy cukrászdája, és első nap annyi fagylaltot ettünk, hogy a keresztanyám hívta az orvost: „A gyerekek itt vannak, holnap gyere el, mert betegek lesznek.” Betegek is voltunk, nem tudtunk beszélni, annyi fagylaltot ettünk.

Nyáron mentünk mindig, és ősszel jöttem haza a suliba. De nagyon jól éreztük magunkat: mentünk le horgászni a Bodrogra kis halakra, és a pékségben azokra a nagy tálcákra ráraktuk, vaját rá, paprikát, és betették a kemencébe. A nagybácsi nagyon zabos volt érte, mert nem tudott ott dolgozni. Egyszer megkóstolta: „Gyerekek, ez a hal fantasztikus!” „Károly bácsi, hát ezért esszük!”-válaszoltuk. Csináltunk horgászbotot mindennel, és mindig felhúztunk 10-15-20 halat és megkajoltuk. Máskor meg házikenyeret sütöttek, aminek a tetején van az a vékony, megégett dolog. Ott voltak a kenyerek, Macával rámentünk, leszedtük a tetejét és megettük. Olyan botrány volt, hogy leszedtük a házikenyér tetejét!

A második kép hátuljára ez van ráírva: „*Keresztanyámnak: Mackó.*” – én ugyanis már ötéves koromban írtam üdvözlőlapokat. És azért Mackó, mert engem eleinte Mackónak hívtak. Sose felejem el, tudniillik ültem a bilin, és a mamám szólt (pici voltam, de vizuálisan előttem van): „*Mackó!*” És akkor felálltam, és a fenekemen maradt a bili! „*Sose többet ne hívjatok Mackónak!*” És anyám kérdezte tőlem: „*Hát, akkor hogy hívjunk?*” „*Mucu!*” És az egész család engem Mucunak hívott, aztán jöttek a húgaim; a Maca meg a Teca. Azt mondta az anyám: „*Ha már Mucu és Maca, akkor a kicsi lesz a Teca!*”

Fénykép címe:	Műtermi strandon
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Debrecen
A fénykép készítésének éve:	1930 körül
Kulcsfigurák:	Szipál Márton, Szipál Margit, Szipál Teréz

Ezen a képen én vagyok, Debrecenben a húgaimmal, tehát: Mucu, Maca és Teca. Legfölül van Maca, és oldalt a legkisebb, Teca. Látható, a klasszikus háromszögkompozíció és az aranymetszés szabálya is érvényesül. A fotózásban nagyon fontos a geometria, a geometria pedig matematika, a fényképészetnek tehát matematikai alapszabályai vannak. Az apám nagyon ügyes volt, mindig negatívon, „spitz apparát”-tal csinálta ezeket a képeket. A negatívra szórópisztollyal fújta ki a háttér. Itt is utólag lett ráakva a háttér – a homokos part, a víz és a vitorlások –, mert ez egy stúdiókép. Tehát ez is meg van komponálva; ki is fogok venni ebből az albumból képeket, hogy tanítsak róla – 80 évvel az után, hogy apám elkészítette.

Fénykép címe:	Gyermeckportrém
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Debrecen
A fénykép készítésének éve:	1929
Kulcsfigura:	Szipál Márton

Ez egy képeslap. Névnapiom lehetett: „Sok boldog névnapot!”- ez van a lap hátoldalán. Margiték küldik Blaskó Ferencné nagyasszonynak, Szolnokra. Ötéves koromban már írtam képeslapot, nyomtatott betűkkel, ez akkortájt készült. Hatéves koromban a Varga utcán jártam elemibe. A Svetits szemben volt. A Svetitsből jöttek ki a lányok, én rohantam az épület elé, két lányt karon fogtam, mentünk haza. Az apám műtermében a hátterekől csináltunk szobákat, és papás-mamást játszottunk hattól tízéves koromig. Még van egy lány Debrecenben, dr. Gyöngy Ibolya, aki a Debreceni Egyetemen tanított. Most is, mikor otthon voltam, felhívtam, mert beteg szegény, és beszéltem vele. Hatéves kora óta ismerem.

Fénykép címe:	Macával pizsamában
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Debrecen
A fénykép készítésének éve:	1930
Kulcsfigurák:	Szipál Márton, Szipál Margit

Itt a nagyobbik húgommal, Macával vagyok lefényképezve. Ez a pizsama meg volt tervezve. Rózsaszín volt, emlékszem, fehér gallérral, drága anyagból. Az anyám tervezte, volt neki varrónője, hát megcsináltatta.

Nagyon jól látszik apám fotóművészeti felfogása is a képen. Ő geometriát is tanult Münchenben és tudta, hogy a kör vonz, sőt, minden geometriai forma vonz. Minden, ami geometria (a háromszög és a kör például), azt jó nézni. Van, amikor nézem 3-4 percig, és jólesik. Ez egy biológiai tény. Például reklámképben, amiben nincs geometria, az rossz.

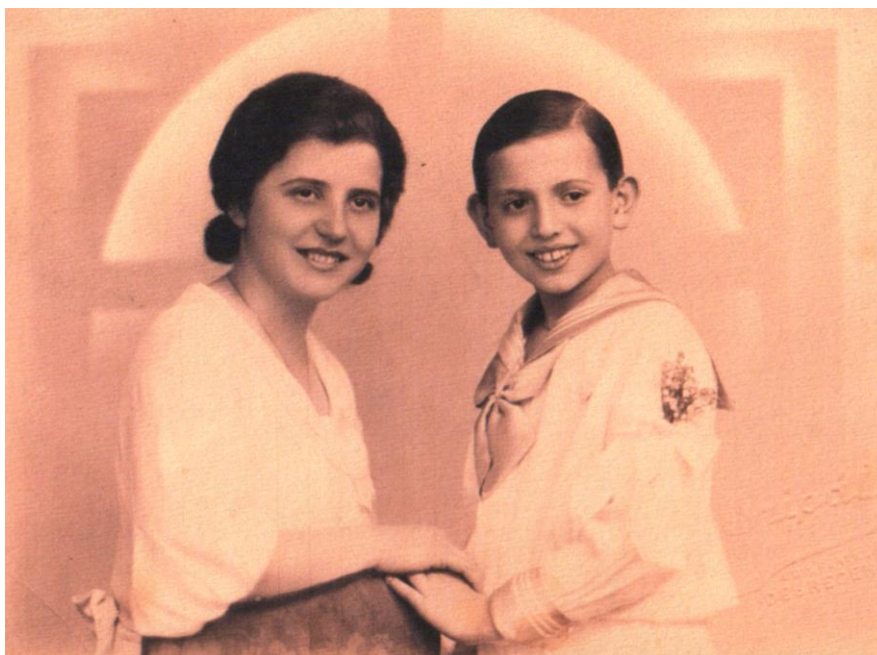

Fénykép címe:	Karácsony
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Debrecen
A fénykép készítésének éve:	1930
Kulcsfigurák:	Szipál Márton, Szipál Margit

Az egyik apai nagybácsim apja államtitkár volt. Alig vártuk Gyula bácsit, mert mindig valami újat hozott. A legszebb ajándékokat tőle kaptunk, kiskoromban még villanymozdonyt is hozott nekem. Itt van pont ezen a karácsonyi fotón a vonat a sínekkel – nagyon nagy dolog volt egy ilyen villanyos mozdony akkoriban! Sok pénze volt Gyula bácsinak, de úgy öltözött, mint egy koldus. Egyszer a húgommal, Macával vettünk neki egy kalapot, mert tiszta zsír volt a kalapja, de földhöz vágta az új kalapot: *„Mit képzeltetek? Nem tudok akár tíz ilyen új kalapot venni? De nekem az tetszik, amit hordok.”* Nagyon szerény ember volt.

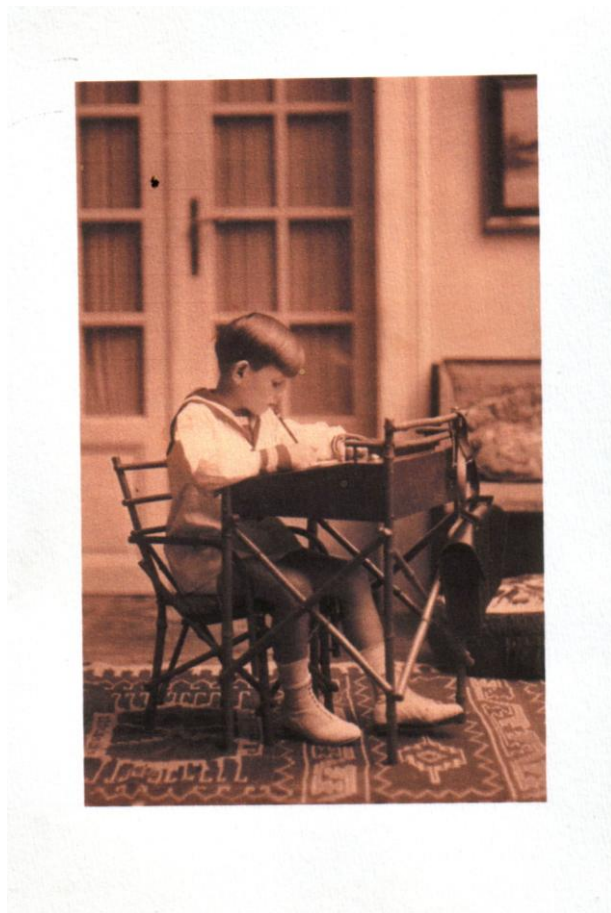
Apánk ilyen imádkozós képet csinált, akkor ez divat volt. Szenteste imádkozott az ember, sőt mi reggel és este is imádkoztunk a mamával. Katolikusnak voltunk nevelve, a szülők templomba is jártak. A karácsonyfát és az ajándékokat a Jézuska hozta, ám én hét-nyolcéves koromban rájöttem az igazságra, mert el voltak dugva az ajándékok a stúdióban, a háttér mögött. Mondtam, ez becsapás, ők vették az

ajándékokat! Akkor kezdtem gondolkozni a valláson is, mondtam: „*Hát, akkor az is csak ilyen duma, hogy jól viselkedjünk?*” És lehet, hogy igazam is volt... Én csak az Istenben hiszek meg a sorsban. Istent egy öregúrnak hiszem, és azt hiszem, mindent ő rendez el, csak nem tudom, hogy miért és hogyan.

Fénykép címe:	Aranka nénivel
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Debrecen
A fénykép készítésének éve:	1930-as évek eleje
Kulcsfigura:	Piribauer Aranka

A Varga utcai elemi iskolába jártam a piarista gimnázium előtt. Most is megvan az épület. a Varga utcán úgy a harmadik ház, nem tudom, mi van most ott. Ezen a barnított képen Aranka nénivel, a kedvenc elemis tanító nénimmel vagyok lefotózva az iskolai ruhámban. Az úgy lett megvarrva, mint egy gyapjúselyem tengerészruha, de nem vászonból, hanem kék selyemből volt a vállamon az anyag. Imádtam Aranka nénit, mert gyönyörű szép volt, és kértem a mamámat, hogy az apám fényképezzen le vele. A családot ismertük, az apját is ismerte apám. Elhívtuk hát, apám mindenkivel jóban volt. A stúdióban készült végül a kép. Mintha virág is lenne a ruhámon, lehet, hogy elsőáldozó voltam éppen. A fénykép technikája ismét apámra vall: geometrikus kompozíció és spitz apparát. Azzal fújta ki apám a háttérrel a negatívon.

Fénykép címe:	Imitáció
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Debrecen
A fénykép készítésének éve:	1930-as évek eleje
Kulcsfigura:	Szipál Márton

Ez csak imitáció, mert nem nagyon ültem így le tanulni, de az apám, hogy büszkék legyenek rám, csinált egy ilyen képet. Nem szerettem tanulni, mindig játszottunk, bicikliztünk, meg cserkészek voltunk... meg minden voltam, csak tanulni nem szerettem. A gimnáziumban az osztályelső egy szegény gyerek volt, és tíz pengőért nekem mindig megírta a dolgozataimat.

Matrózruhában vagyok, a gyerekek úgy jártak akkoriban. Ez gyapjú, és selyem volt a hátulja, kék selyem, fényes, az anyám varratta. Sokba is került ez nekem aztán, hogy így neveltek...

A nappalinkban készült a felvétel, Debrecenben. Emlékszem, anyám naponta mindig rám kiáltott, hogy: „*Tegyél le egy tányért a pohár alá, mert a politír tönkremegy!*” Hát én ma sem szeretem a politíros dolgokat... Két cselédünk volt, de rendetlenek voltunk.

Fénykép címe:	Kishúgom dinnyével
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Debrecen
A fénykép készítésének éve:	1930 körül
Kulcsfigura:	Szipál Teréz

Ő a kishúgom, Teca, aki beteg lett. Ő volt a legszebb, gyönyörű szép volt, de elkérgesedtek az agyrészei, aztán nem fejlődött tovább. 60 éves korában halt meg.

Ez a kép nagy géppel lett csinálva, műteremben. Itt is a geometriai kompozíció dominál: alulról félkör a dinnye, és dinnye meg a fej csúcsa, mint egy háromszög. Beállított fotó. A háttér olyan rózsaszín, mint a dinnye belseje. Nem volt ekkor még színes kép, az anyám színezte a képeket. 80 év után is ilyen maradt! Az apám megjósolta, hogy kijön a színes kép a dobozból 30 mp alatt, még az én életemben. Azt hittem, képtelenség, mert akkor még a fekete-fehér fotó „jött ki” nagy nehézségek árán, és azt barnították – az már egy kicsit testszín volt –, majd anyám még egy kis színt rakott rá. Az anyám nagyon szép miniatűröket csinált, majdnem olyat, mint vastag festékkel.

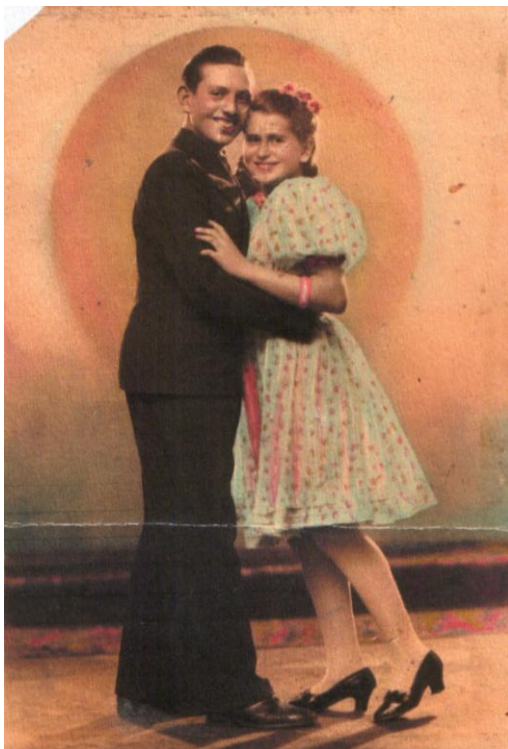
Fénykép címe:	Testvéreimmel
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Debrecen
A fénykép készítésének éve:	1930-as évek
Kulcsfigura:	Szipál Márton

Hát ez a három testvér: Mucu (én), Maca (jobbra) és Teca. Hátul pedig a műterem, akkor ilyen volt a műterem, de lehet, hogy otthon készült. A műteremben olyan divat volt, hogy függönyök, meg oszlopok, mintha otthon lennél. Az ellenkezője a mostaninak. Most a kortárs művészet semmire nem mer elmenni. Egypár kép megmaradt – vaskályhában úszták meg a bombázást –, és most ezekből új printeket csináltak komputeren, mindenki kapott a családban.

Fénykép címe:	Családi kép
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Debrecen
A fénykép készítésének éve:	1936
Kulcsfigura:	Szipál Márton

Ez egy képeslap, a keresztmamám írta 1936. december 29-én, első-másodikos gimnazista lehettem. Ez a kép műteremben készült; divat volt a függöny, oszlopok meg minden. Nagyon jól öltöztem, mint az egész család. Jobbról balra haladva: apám, a kishúgom, a mamám, én (már kezdtem épp kövéredni), majd a húgom, Maca, aki Pesten lett fényképész. Nagyobbik húgomat úgy hívtuk, hogy Maca, ami a Margitból jött. Én voltam Mucu, ő Maca – és mikor megszületett a kishúgom, akkor mondta nagyanyám, hogy ez meg Teca lesz.

Fénykép címe:

Húgommal bálba menet 1-2.

Interjúalany neve:

Szipál Márton

A fénykép készítésének helye:

Debrecen

A fénykép készítésének éve:

1940-es évek eleje

Kulcsfigura:

Szipál Margit

A Vitézi Körbe jártunk táncolni a nagyobbik húgommal; minden szombaton volt egy nagy táncmulatság. A Vitézi Kör a Nagytemplomtól balra volt valahol. Látszik, hogy itt is szépen fel vagyunk öltözve. Táncolni mentünk, buliztunk, 17-18 éves koromban együtt jártunk táncolni, moziba, az Apollóban ettük a napraforgót.

Anyám tervezte a húgom ruháját. Mellettünk volt Debrecenben egy nagyon híres divatüzlet – borzalmas árukkal. De a főnök úgy öltözött, mint én. És megkérdeztem: „Ha te így öltöazol, miért vannak ilyen borzalmas dolgaid az üzletben?” „Marci! Ha én ilyen ruhákat tennék ebbe az üzletbe, senki sem vásárolná meg. A vacakot, azt veszik.” Ízlés dolga, de anyám ezért is varratta a ruhákat.

Apám nagyon szerette a geometriát, a kört itt például. Ezt később úgy utánozták, hogy vetítették lámpával, de itt apám fújta rá spitz apparáttal. Ő mindent meg tudott rajzolni a képeken, utcát is akár. Van egy képem, ahol állok a sarkon – nem tudtam, miért, de festett egy utcasarkot mögém.

Fénykép címe:	Édesanyám Nagyváradon 1-2.
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Nagyvárad
A fénykép készítésének éve:	1942
Kulcsfigura:	Szipál Mártonné, sz. Szepessy Margit

Ezek a képek Nagyváradra menet készültek, a visszacsatolás után, 1942-ben. Az elsők kalapban elől, jobboldalt a család egy barátja látható, aki kocszi-mániás volt, és megvette ezt az ócska kocsit, majd tett bele egy nagyon nagy motort (mint én később Amerikában). Lehet, hogy itt éppen lerobbantak. Nem igazán tudom, hogy anyám – aki középen van – milyen úton volt vele, valószínűleg színházba mehettek, hiszen a második képen már a nagyváradi Szigligeti Színház előtt állnak.

Magam is sokat jártam akkoriban arrafelé, meg a Hargitára is jártam síelni a haverokkal: Tőkés Bandival, meg az összes iskolai haverommal... Ezek cserkész bulik voltak, összeszedték, hogy ki akar menni síelni – én mindenüvé mentem, ahova lehetett jelentkezni. Összejöttünk a haverok öten-hatan, volt pénz... Egyszer biciklivel mentünk Kolozsvárra, sose felejttem el. Volt olyan is, hogy fölhívtak telefonon, hogy holnap kezdődik az iskola. 24 óra alatt Kolozsvárról a Királyhágón átjöttünk biciklivel, és hazaértünk egy nap alatt. De nem tudtam leülni egy hétig a fenekemre. Amikor volt a kiállításom Debrecenben, két ember is adott nekem képet a Hargitáról, mikor ott voltunk, hetven évvel ezelőttről.

Fénykép címe:	Iskolai egyenruhában
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Debrecen
A fénykép készítésének éve:	1940 körül
Kulcsfigura:	Szipál Márton

No, itt sulis ruhában vagyok, oda is van írva, hogy: „Mucus”. Ez a piaristáknak volt a sapkája. Meg bricsesz nadrág is van rajtam, ebben jártunk suliba. Egyenruha nem volt, de a sapkát, azt hordani kellett. A címer róla valahol – egy kabátomon – még megvan. Táská van a kezemben könyvekkel, bár én mindig a tízpercben olvastam el a házit. És szörül szóra el tudtam mondani – csak másnapra meg elfelejtettem. Az érettségim máig sem tudom, hogy mentem át. Én sose tanultam otthon.

Fénykép címe:	A „Piariban”
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Debrecen
A fénykép készítésének éve:	1942
Kulcsfigura:	Oláh András

Ez az osztályom, a Piariban [*Piarista Gimnáziumban*]. A hátsó sorban előlről a harmadik – a tanár előtt – Manó, ő árulta a suliban a napraforgót. Kis csomókban árult napraforgót megpucolva; ez óriási dolog volt, 10 fillérért vagy 5 fillérért adta. Mikor kimentem Amerikában, vettem rögtön egy kilót. Egy évig ott volt, de hozzá sem nyúltam...

Első gimnáziumban a Vidoni szalámi gyárosnak a fia is velünk járt, az meg minden nap hozott egy rúd szalámit. Azzal is jártam együtt az első 3-4 évben, aztán elköltöztek. Minden nap hozott egy szalámit. A negyedik itt jobbra a cigányfiú, Oláh András, a Chinoinnak a későbbi főkönyvelője. Brilláns pali volt; kilencen voltak testvérek, az egyik bátyja orvos lett. Nekem egyébként az a véleményem, hogy mentől több ember keveredik, annál tökéletesebb jön ki.

A piaristáknál amiket én tanultam! Volt egy tanárom, László Miska, aki 16 éves koromban – 70 évvel ezelőtt! – az evolúcióról és a darwinizmusról tanított, amit most

már kétségtelen megint, de hát ez mindig így van. Ez akkoriban egy óriási előrelépés volt egy katolikus papnál, hogy ilyeneket tanít, és én azóta is hiszek benne. Micsoda briliáns agya volt! Ahányszor hazajöttem, mindig meglátogattam. Most halt meg egy pár éve.

Rasovszky tanár úr, a történelemtanár nagyon nagy szívességet tett nekem, mert az első évben puskáztam. Odajött hozzám: „*Vedd tudomásul, hogy aki nálam puskázik, azt többet nem szólítom föl!*” Első gimnáziumban. Nem hittem el, de tényleg egész évben nem szólított föl, sőt, a második évben sem. És azután hat évig meg se vettem a történelemkönyvet. Nem is tudok, semmit. Azt is mondta: „*És mindig négyest kapsz, hogy átengedjelek.*” Érettségin is négyest kaptam, átengedett. Akkor az egyes volt a legjobb még. Ötös, akkor megbuktál.

A számtant Sörley Zsiga bácsi tanította, érettségin volt egy nagy parti, odajött hozzám, azt mondja: „*Marci, most már megvan az érettségi bizonyítványod, nem lesz semmi baj, de van egy kérdésem. Te tudtál valamit matematikából?*” Azt mondtam, „*Miért kérdezed?*” (Ekkor már tegeztük egymást a tanárokkal.) „*Hát én bármikor kérdeztelek téged, te úgy válaszoltál, hogy »éntőlem, a nagy Szipáltól ilyen egyszerű kérdést hogy tehetsz föl«? És valahogy mindig válaszoltál. Mondd már meg nekem, tudtad te a matematikát?*” Mondtam: „*Zsiga bácsi, nekem gőzöm se volt!*”

Fénykép címe:	Érettségi tabló
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Debrecen
A fénykép készítésének éve:	1942
Kulcsfigura:	Szipál Márton

Ez a debreceni Kegyesrendi Felső Kereskedelmi Iskola osztálya, ahova jártam, vagyis a Piari a Szent Anna utcáról. Várkövi Károly rendezte mostanában az összejöveteleket, mert azért még mindig összejárunk. Hatan vagyunk életben már csak sajnos. Természetesen a Szipál Stúdióban készült a kép, hiszen az érettségi díszelnöke is apám volt. 1942-ben érettségiztem, én itt vagyok alulról a harmadik sorban jobbról a negyedik. Az osztályfőnökünk Tatán született, itt van középen, Wittman Ádám. Gyires Béla volt a matematika tanár, de már később, Sörley Zsiga bácsi után, a Gerencsérrel pedig síelni jártunk.

Osztálytársaim közül többen külföldre kerültek. Báthory Józsefék például Amerikába költöztek hárman-négyen, és egy nagyon drága iskolát csináltak északon. Jónás Emil szintén kiment, aztán hazajött 2 millióval, szerencsétlen – és meghalt fél év múlva. Együtt mentünk ki majdnem. Kint találkoztunk, jó barátok voltunk, csak őt nem lehetett hívni partizni, mert nagyon szerényen éltek. 5 év után elmentünk valahova kirándulni a feleségekkel. Az én feleségem mondta: „Martin hozz már egy coke-ot, olyan szomjas vagyok.” És megszólalt szerényen az övé: „Hozz már nekem is, még sose kóstoltam.” Öt év alatt nem kóstolta! Én már Bécsben megkóstoltam –

ezüstitálcán, kristály pohárban –, és utána kiköptem, mert olyan furcsa, keserű íze volt.

Rényi Péter pedig a zsidó fiú, akit az apukája kért, hogy ne találkozzon velem – mert az engem kompromittálhat –, amikor bejöttek a zsidótörvények. Ők Dél-Amerikában kötöttek ki 1956-ban.

Soltész Károly osztályelső volt, ő írta a dolgozataimat pénzért. Nagy József barátom pedig egy egyszerű gyerek volt, de nagyon aranyos és okos, ő is jeles tanuló volt. Az is számított – jeles tanulókkal inkább barátkoztam, mert megcsinálták a dolgaimat! Szepiri Bonov Szilveszter orosz származású, nagyon jóképű srác volt. A nagyapja meg a mindenkije onnan jött, de ő már magyar volt, nem is tudott oroszul. Fusek Jenőnek vörös haja volt, ő volt a legklasszabb srác a suliban, bár nem voltunk olyan közeli barátok. Az unokaöccse itt fényképész, találkoztunk, és véletlenül derült ki, hogy van közös ismerősünk. Ormos Pál egy nagydarab srác volt. A legjobb srácok mind meghaltak! Pedig sportoló volt. Csakúgy, mint Kin Tibor barátom, aki jó tornász volt. Lengyel Emil repülősként szolgált, de azt hiszem, nem Fehérváron, ahol én.

Fénykép címe:	Keresztanyám, Marcsó néni
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Debrecen
A fénykép készítésének éve:	1930-as évek
Kulcsfigura:	Szepessy Mária

Érettségi után, 1942-től 44-ig otthon olyan repülőket csináltam, mint egy igazi, nagy repülő, nyertem versenyt is vele a stadionban! Emlékszem, volt egy nagy repülőverseny, modell repülőkkal. A szárnyak profilját kivágtam, úgy nézett ki, mint egy valódi repülőszárny, selyempapírral bevontam... gyönyörűen repültek! Pici gyerekkoromban papírból, mindenből repülőket csináltam. Ennek oka lehetett az is, hogy keresztanyám, Marcsó néni, mikor 8-10 éves voltam, mindig repülőkről beszélt meg versenyautókról. Állandóan kérdeztem, és ő megválaszolta. Gyönyörű szép volt keresztanyám, imádtam!

Fénykép címe:	Apámmal 1944-ben
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Debrecen
A fénykép készítésének éve:	1944
Kulcsfigura:	id. Szipál Márton

Itt apukámmal pózolk egyenruhában. Ő is repülő volt. Kitüntetései voltak az első világháborúból, de nem beszélt sose arról. A második világháborúban is bevonult egyszer, de csak egypár hétre, és olyan összeköttetései voltak, hogy rögtön leszerelték. Szükség is volt rá az üzletben.

Fénykép címe:	Karpaszományosként
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Debrecen
A fénykép készítésének éve:	1944
Kulcsfigura:	Szipál Márton

Apukám büszke volt rám, mikor katonáskodtam. Karpaszományos voltam. Itt is látszik, hogy ezüst töröm volt – arany török csak a tiszteknek lehetett. Nekem már nem volt arany töröm, mert addigra már vége volt a háborúnak, csak tudtuk, hogy előléptettek minket zászlósnak. Ez a tör még mindig megvan! Világoszöld moher ruhánk volt, gyönyörű, és zakó is alatta, egy rendes zakó. És csak a repülősöknek volt ilyen tányérsapkája. Nagyon jól néztünk ki.

Esténként meg vasárnap délelőtt meg ment a korzózás Debrecenben. Mindenki csak járt föl-le, mindenki köszönt annak, akit ismert; társadalmi dolog volt Debrecenben a korzó. A Szent Anna utcától a Kossuth utcáig, a mi oldalunkon, tehát a Csapó utca felőli oldalon. Az apám üzleténél kezdődött, volt, aki elment egészen a Csapó utcáig is. De sose felejttem el, mikor végre hazajöttem a kiképzésből, végig a Piac utcán mindenki nézett utánam, mert a nadrágtartóm lógott ki a lábam között. Elfelejtettem betűrni... Siettem, ideges voltam, mert akkor mentem ki először az utcára. 20 éves hiú srác, persze, hogy ideges voltam! A Kossuth Lajos utcán egy pali odajött: „Ne haragudjon, uram, hogy megszólítom, de a nadrágtartója a lába között van.”

Fénykép címe:	Kiképzésben
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Székesfehérvár
A fénykép készítésének éve:	1944
Kulcsfigura:	Szipál Márton

Ez az újoncidóm, 1944 nyara, Fehérvár, húsz éves voltam ekkor. Szervicker főhadnagy volt a parancsnok. Az apám csinálta a repülőakadémiának a tablóját, és ő elintézte, hogy az akadémiára engem behívjanak, a fehérvári közelfelderítőkhöz. Azt mondták, hogy két éven belül főhadnagyot csinálnak belőlem, hogy tanítsak fényképészetet az akadémián. Behívtak, és rögtön elkezdtek kérdezni a fényképészetről. És mondtam, hogy énnekem fogalmam nincs a fényképészetről, utálom a fényképészetet. „*Hát pedig ezért hívtuk ide be!*” „*De én csak repülni akarok!*” „*Repül is haza, már holnap.*” És leszereltek, hazaküldtek. Azt akarták, hogy tanár legyek, mert tudták, hogy az apám fantasztikusan fényképez. Aztán persze apám elintézte, hogy visszamenjek.

Én nagyon jól megtanultam ott a térképet, a morzézást, meg hogy kell géppuskával löni egy bombázóból, hogy kell vezetni egy bombázót. De hát mindent kellett tudni, hogy ha mindenkit kinyírnak, csak én maradok életben, akkor is el tudjam vinni a gépet. Parancsnoknak voltam kiképezve a Heinkel 111-es bombázóra. A Heinkel 111-es, az olyan „jó” gép volt, hogy az volt a híre, ha fölszáll, akkor 12 ember megy utána, hogy a csavarokat összeszedjék. Mázmim volt, hogy én csak kiképzésen vettem részt. De húszéves koromban én voltam a 30 ember közül a legjobb

műrepülő Bücker Jungmann-nal és a Jungmeisterrel. Amerikában hallottam, hogy ez a két gép a világ legjobb műrepülőgépe volt akkor, jetpilóták mondták. Valóban fantasztikus műrepülőgép volt!

Ez a Szervicker nevezetű hadnagy olyan undorító pali volt, hogy az apám már 16 éves koromban azt mondta: „*Marci menj ki és tárgyalj vele, mert én felpofozom.*” Én mentem ki a Szervicker úrral tárgyalni. Engem mindenki ismert Debrecenben, egy fölívágós, arrogáns pali voltam már 16 éves koromban, alig vártam, hogy én Szervickert leosszam, hogy szegény apámat felidegesítette. Mondta: „*Mért nem cakkos a kép? Ez egy kicsit sötét.*” „*Örüljön, hogy az apám printelte le!*” De a lényeg az, hogy azért elment a dolog. Bevonulok Székesfehérvárra katonának, újonc kiképzéskor fölállunk sorban, kijön az őrmester: „*Várjatok egy kicsit, mert Szervicker főhadnagy, aki a parancsnoka lesz az újonc kiképzésnek, öt percet késik.*” Nagyon megijedtem, de végül osztályelső lettem Szervicker főhadnagy ellenére is.

Fénykép címe:	A debreceni „Fényszövi”
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Székesfehérvár
A fénykép készítésének éve:	1952/53
Kulcsfigura:	Kemechey Judit (jobb alsó sarok)

Itt valami buli volt, Debrecenben, ezek pedig a Fényszövi [*Fényképész szövetkezet*] tagjai. 1952-'53 körül készülhetett a kép, de nem tudom, pontosan hol. Rengeteg stúdiónk volt. Összejöttünk egy bulira. Nagyon jól éltünk akkor, mindenki haver volt. Ahhoz képest, hogy szövetkezet, elég jól keresett mindenki. A vezetők nem lopták a pénzt, mint ahogy szokás lett később. Én nagyon szerettem ott lenni, szerettem a sok embert. Ők hiányoztak a legjobban nekem Amerikában.

Engem mindenki szeretett, és eljöttek hozzám, hogy Szipál elvtárs, alakítsa meg a debreceni szövetkezetet. Rögtön megválasztottak igazgatónak. Bementem a Hapák Józsihoz: „*Józsikám, látom, hogy milyen szép műtermed van neked, gyönyörű.*” Röhögött, mert tudta, hogy mit fogok mondani. „*Józsikám, ez már jövő hónapban nem a tiéd lesz.*” És mindenkihez elmentem, mindenki belement. Később, mikor Amerikában voltam, lementem Debrecenbe. Majdnem minden évben hazajöttem, mert magazinoknak dolgoztam, az egész világot bejártam. És mikor mentünk vissza, mindig két hétre megállították a jegyem, hazajöttem, semmibe sem került. És elmentem a labiba {*laborba*} megnézni a kollégákat. (Ez a Fényszövnek volt a

laboratóriuma. Egy csomó barátom ott dolgozott.) És ahogy megyek be a labiba, a Piac utcán egy nagy, kövér nő jön velem szembe. Megáll előttem. Megijedtem. Azt mondja: „*Maga Szipál?*” „*Igen. Miért?*” „*Kíváncsi voltam, maga milyen ember, mert magáról 10 év után is mindennap beszélnek, és magára még soha senki rosszat nem mondott!*” Hát én azt hittem, meghalok! Tudták, hogy ezt nem én akartam, hanem a politika. Én voltam a legnagyobb fényképész Debrecenben akkor! Én csinálok szövetkezetet, mikor nekem megy a legjobban? Bár, tényleg jól éltünk, ez azért mindenkinek csökkenést jelentett életszínvonalban... De összejöttünk, még jobban összehaverkodtunk, a baj összetart.

Itt az akkori feleségem, Kemechey Judit, a jobb alsó sarokban. Ez ott szemben, baloldalt, a mosolygó fiatalember csinálta nekem a találmányaimat, amiket még most is árulnak, de már 22 éves koromban volt nekem. Mellette-felette a hölgy, aki tart valamit a kezében, talán egy italt, a Perczel tábornoknak az unokája. Ő is fényképész volt.

Fénykép címe:	Lakás Hollywoodban
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Székesfehérvár
A fénykép készítésének éve:	1960-as évek
Kulcsfigura:	Szipál Márton

Ez a hollywoodi lakás, amit Candy Baré volt. Neki egy nagy drogkereskedő volt a boyfriendje {fiúja}, az ajtón a házukban géppuskasorozat. De nem volt beglettelve, csak le volt festve. Kérdeztem, miért nem glettolják be! „Hát, ez egy emlék.” Nagy tetőkertje volt, a hálószobának a plafonja pedig tükör. Ez azért volt híres, ez a tükrös hálószoba, mert a Bar az összes fontos embereit elhívta, és mindent kiszedett belőlük, minden gazemberséget, és egy ilyen vastag könyvet írt. És a média, plakátok, minden volt róla, rögtön el kellett költözni. Közös ismerőse volt a nejemnek vele valahogy, és akkor kivettük azt a lakást.

Itt a pulikutyám is, mellette valódi zebrabőr. 10 ezer dollár volt egy ilyen zebra, de ennek köszönhetem azokat a gyönyörű ezüst lámpákat. Tudniillik egy illető tönkretett egyet, de nem is szóltam neki, mert haverok voltunk. És mielőtt hazajöttem, a felesége azt mondta, vagy kidobja ezeket a bádogokat, vagy odaadja valakinek... Így került hozzám. A dohányzóasztal Elton John-é volt, de Henry Millertől is kaptam ajándékot. Leslie Nielsent meg egyszer személyzetnek néztem egy vaskereskedésben. Azóta is mindig ugratjuk egymást, ha találkozunk! Elég nagy volt egyébként a lakás! Kellett is, mert engem sokan ismertek Hollywoodban, meg Los Angelesben, ahogy főztem, a csajok, a partik – szombatoként 10-12 ember jött. Ott volt a bár is, minden. Ebben a házban laktam 15-20 évig.

Fénykép címe:	Családi kör
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Debrecen
A fénykép készítésének éve:	1960-as évek
Kulcsfigura:	Szipál Péter

Apám, én és a fiam, amikor egyszer hazajöttem. Mellettünk a spotlámpa. A kép már Pesten készült, az Intercontinentállal szemben volt a műtermük. 1961 és 66 között készülhetett a kép, mert öt év után jöttem haza, amikor már megvolt az amerikai állampolgárságom, és még dolgoztam a magazinnak. Mondták, hogy az állampolgársággal már nyugodtan mehetek haza. A rendőrségen rögtön kellett jelentkezni, adtak egy papírt, és semmi bajom nem volt. A fiam az első feleségemtől született. Hatéves korában ki akartuk hozatni a második feleségemmel, de nem engedte az anyja – végül már 27 vagy 28 éves volt, mikor kijött.

Egy darabig nem nagyon dolgoztunk együtt, mert mindenki mondta, hogy ne dolgozzunk együtt. Az én szakmámban azt egy embernek kell csinálni, nem lehet, hogy ketten. Most öten csinálják a fényképet... Nem dolgoztunk együtt, de a díjam ki volt rakva, és ezzel van egy nagyon jó sztorim! Nyertem az AFIAP-nál (*Artista Federation International Art Photographer*) egy nagyon komoly díjat. Apám, aki mindig azt akarta, hogy 'apja fia' legyek kijött egyszer, és elkezdett cukkolni. Mondta: „Apja fia?” Úgy volt kiírva a nevem, hogy Martin Sz., AFIAP. Megkérdezte, hogy ez azt jelenti: „A fia, Péter?” „Neeem, A-F-I-A-P!!!” – próbáltam elmagyarázni, bár tényleg Péternek hívják egyetlen fiamat. Ő másképp fényképez, nem tőlem tanult, és én nem is nagyon tanítottam. Ő inkább aktokat fényképez, arról lett híres.

Fénykép címe:	Party Hollywoodban
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	Los Angeles
A fénykép készítésének éve:	1970-es évek
Kulcsfigura:	Kovács Ágnes, Szipál Márton

Ez a harmadik feleségem, Kovács Ági, még mindig imádtuk egymást, de ez az ötödik feleségemnek a házában van. Itt szívecskék vannak a fejemben, lehet, hogy parti volt. Egy háromemeletes házban laktunk. Nagyon szép volt. Le kellett fényképezni, mikor fölépítették. Akkor még szegény voltam, és mondtam: „*Ha ilyen házam lehetne....*” És lett! Ez Hollywoodban volt. A felső emeletről lehetett látni a Sunset Streetet, a régi sztároknak ott volt lakása. Le akarták bontani, aztán mondták, hogy ez egy műemlék.

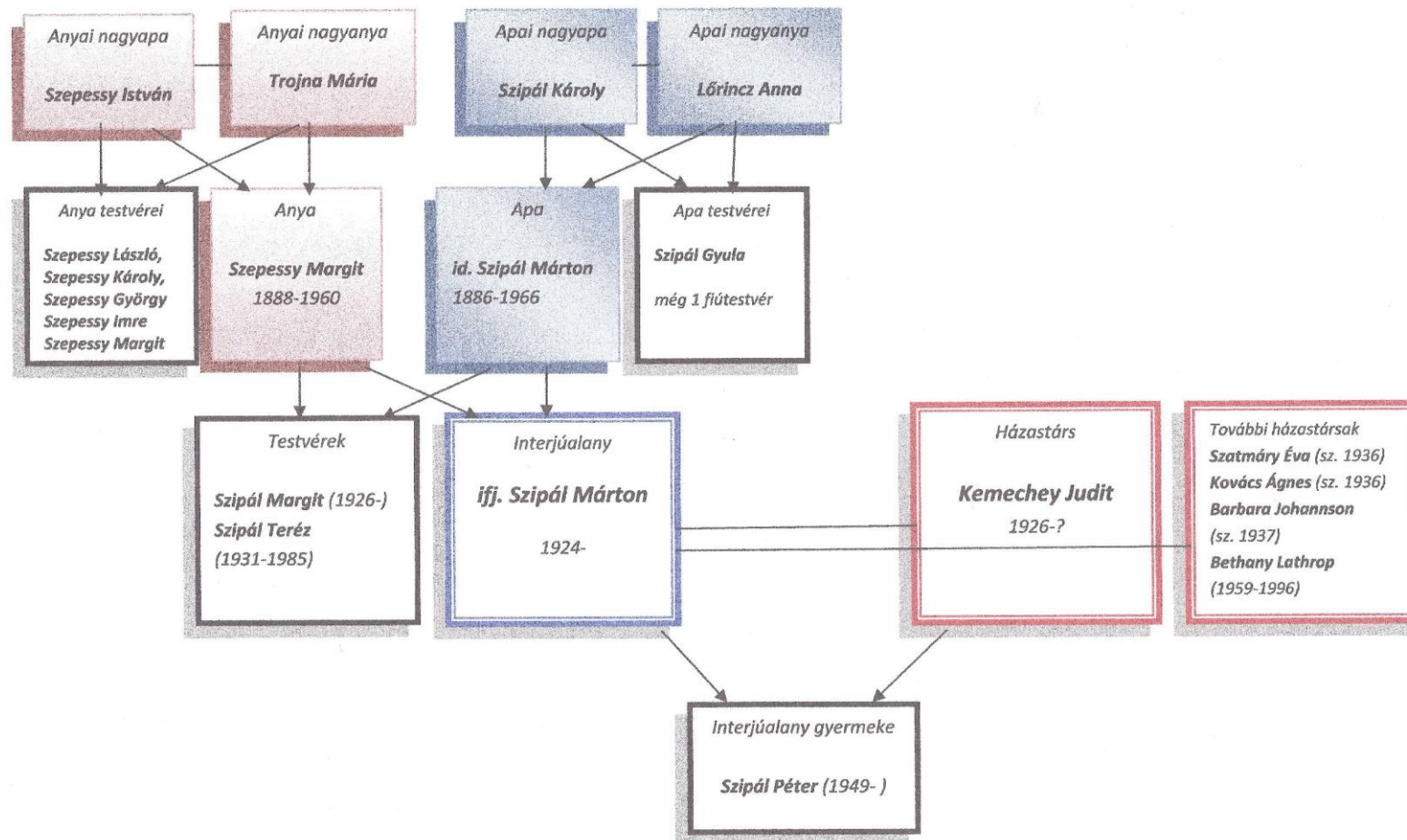
Nagyon jó pénzt csináltam én kint! Három nyersképet adtam 500 dollárért. Hát ezt úgy tudtam megcsinálni, hogy nem kellett kifizetni, csak akkor, ha azt mondta az illető, hogy életemben még ilyen szép nem voltam – a többi fényképész zabos is volt rám. Ennek egy feltétele volt, hogy én csináltam a sminket, a haját és mindent úgy, ahogy én akartam. Ha a csaj beleszólt, hogy ilyen haját akarok, ezt a fülbevalót akarom föltenni, akkor előre kellett fizetni. Csomóan fizettek előre, hogy úgy csináljam, ahogy ő akarja – és nem is lett jó. De a csekket rögtön leküldtem a nejemmel a bankba alattunk, nehogy közben ő meg leállítsa. Egypárnak megcsináltam ingyen, egypár szegény lánynak, láttam, hogy dilisek, megcsináltam hát ingyen.

Fénykép címe:	A kocsim
Interjúalany neve:	Szipál Márton
A fénykép készítésének helye:	USA
A fénykép készítésének éve:	1990-es évek
Kulcsfigura:	Szipál Márton

Ez a kedvenc kocsim, egy német dzsip. Soha nem állították le. A német kocsik nagyon jók voltak. Ez úgy nézett ki, mintha Sztálingrádból érkezett volna egyenesen. Sosem volt lemosva, sosem volt megcsinálva, romokban volt, de vettem bele egy vadonatúj kis Porsche motort. És így voltam fölöltözve, ahogy szoktam, a nejem is fantasztikusan öltözött. Minden sarkon integettek az emberek.

Családja

Az interjúalany és családja

Interjúalany

Teljes név:	Szipál Márton
Születési hely és idő:	Szolnok, 1924
Hol élt még:	Debrecen (1927-1953), Los Angeles (1956-1998), Budapest (1953-1956, 1998-)
Iskolai végzettség:	érettségi
Foglalkozás:	fényképész
Nemzetiség:	magyar
Vallás:	r. kat.

Testvér 1

Teljes név:	Szipál Margit
Születési hely és idő:	Szolnok, 1926
Hol élt még:	Budapest
Halálozási hely és idő:	-
Iskolai végzettség:	érettségi
Foglalkozás:	fényképész
Nemzetiség:	magyar
Vallás:	r. kat
Házastárs:	? József
Gyermekei:	négy gyermekük született, akik egyetemet végeztek

Testvér 2

Teljes név:	Szipál Teréz
Születési hely és idő:	Debrecen, 1931
Hol élt még:	-
Halálozási hely és idő:	n.a., 1985
Iskolai végzettség:	elemi
Foglalkozás:	-
Nemzetiség:	magyar
Vallás:	r.kat.
Házastárs:	-
Gyermekei:	-

Házastárs 1

Teljes név:	Kemechey Judit
Születési hely és idő:	n.a., 1926
Hol élt még:	Debrecen
Halálozási hely és idő:	n.a.
Iskolai végzettség:	érettségi

Foglalkozás:	n.a.
Nemzetiség:	magyar
Vallás:	n.a.
Szülei:	n.a.
Testvérei:	egy húga 1945 után Debrecenben élt

Házastárs 2

Teljes név:	Szatmáry Éva
Születési hely és idő:	n.a., 1936
Hol élt még:	Budapest (1953-1956), Los Angeles (1956-tól)
Halálozási hely és idő:	n.a.
Iskolai végzettség:	főiskola
Foglalkozás:	könyvelő
Nemzetiség:	magyar
Vallás:	n.a.
Szülei:	apa: vám tisztviselő
Testvérei:	n.a.

Házastárs 3

Teljes név:	Kovács Ágnes
Születési hely és idő:	n.a., 1936
Hol élt még:	Los Angeles
Halálozási hely és idő:	n.a.
Iskolai végzettség:	érettségi
Foglalkozás:	n.a.
Nemzetiség:	magyar
Vallás:	n.a.
Szülei:	n.a.
Testvérei:	n.a.

Házastárs 4

Teljes név:	Barbara Johansson
Születési hely és idő:	n.a., 1937
Hol élt még:	Los Angeles
Halálozási hely és idő:	-
Iskolai végzettség:	érettségi
Foglalkozás:	fényképész
Nemzetiség:	svéd
Vallás:	n.a.
Szülei:	n.a.
Testvérei:	n.a.

Házastárs 5

Teljes név:	Bethany Lathrop
Születési hely és idő:	n.a., 1959
Hol élt még:	Los Angeles
Halálozási hely és idő:	n.a., 1996
Iskolai végzettség:	egyetem

Foglalkozás:	háztartásbeli
Nemzetiség:	amerikai
Vallás:	n.a.
Szülei:	anya: feltaláló, apa: egyetemi tanár, könyvkiadó tulajdonos
Testvérei:	n.a.

Gyermeke

Teljes név:	Szipál Péter
Születési hely és idő:	Debrecen, 1949 (anya: Kemechev Judit)
Hol élt még:	Budapest, Los Angeles
Halálozási hely és idő:	-
Iskolai végzettség:	érettségi
Foglalkozás:	fényképész
Nemzetiség:	magyar
Vallás:	n.a.
Házastárs :	n.a.
Gyermekei:	n.a.

Apa

Teljes név:	Szipál Márton
Születési hely és idő:	Budapest, 1886
Hol élt még:	Kemecse, Sárospatak, Szolnok (kb. 1920-1927), Debrecen (1927- kb. 1949), Nyíregyháza, Budapest
Halálozási hely és idő:	Budapest, 1966
Iskolai végzettség:	érettségi, képzőművészeti főiskola (München)
Foglalkozás:	fényképész
Nemzetiség:	magyar
Vallás:	r. kat.
Testvérei:	két testvér: Gyula, zongorista, másik férfitestvére fényképész volt Pozsonyban

Apai nagyapa

Teljes név:	Szipál Károly
Születési hely és idő:	n.a.
Hol élt még:	Budapest
Halálozási hely és idő:	n.a.
Iskolai végzettség:	n.a.
Foglalkozás:	kőszobrász
Nemzetiség:	magyar
Vallás:	r.kat.
Szülei:	n.a.
Testvérei:	n.a.

Apai nagyanya

Teljes név:	Lőrincz Anna
Születési hely és idő:	Bécs, n.a.
Hol élt még:	Budapest
Halálozási hely és idő:	n.a.

Iskolai végzettség: n.a.
Foglalkozás: n.a.
Nemzetiség: n.a.
Vallás: n.a.
Szülei: n.a.
Testvérei: n.a.

Anya

Teljes név: **Szepessy Margit**
Születési hely és idő: Sárospatak, 1988
Hol élt még: Szolnok (kb. 1920-1927), Debrecen (1927- kb. 1950), Budapest
Halálozási hely és idő: Budapest, 1960
Iskolai végzettség: n.a.
Foglalkozás: fényképész
Nemzetiség: magyar
Vallás: r. kat.
Testvérei: Szepessy László, pék, fényképész Sárospatakon
Szepessy Károly, pék, cukrász Sárospatakon
Szepessy György, vámtisztviselő
Szepessy Imre, adóhivatali tisztviselő
Szepessy Margit

Anyai nagypapa

Teljes név: **Szepessy István**
Születési hely és idő: n.a.
Hol élt még: Sárospatak
Halálozási hely és idő: n.a.
Iskolai végzettség: n.a.
Foglalkozás: pék
Nemzetiség: magyar
Vallás: r. kat.
Szülei: n.a.
Testvérei: egyik testvére Sárospatakon bíboros

Anyai nagyanya

Teljes név: **Trojna Mária**
Születési hely és idő: n.a.
Hol élt még: Sárospatak
Halálozási hely és idő: n.a.
Iskolai végzettség: n.a.
Foglalkozás: háztartásbeli
Nemzetiség: n.a.
Vallás: r. kat.
Szülei: n.a.
Testvérei: n.a.